

1
2840

GWERE
DE
TVNE

UNIVERSITY
OF
CALIFORNIA

BIBLIOTECA

DE LA

Universidad de Salamanca.

Centro

Sala

1.ª A.ª 2

Tab. 9

Núm.

10

*Guerra
de Tinea*

12

2870

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

GEDOS.USALES

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

GEDOS.USALES

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

612432845

¶ **Cōmentarium**
SEV POTIVS DIARIVM,
EXPEDITIONIS TVNICEAE,
A CAROLO V. Imperatore,
semper Augusto, Anno M. D.
XXXV. susceptæ.

¶ IOANNE ETROBIO INTERPRETE;

¶ PRVDENTER VI-

¶ **LOVANI** excudebat Iacobus Batius
An. 1547. Mens. Dec.

¶ Cum priuilegio Cæs.

Impensis Petri Phalesii, ac Martini Rotarii.

VNI^UERSITATIS
DE SALAMANCA

Reuerendis. D.

D. GEORGIO DEGMONT

EPISCOPO TRAIECTENSI, DIVI

AMANDI ADMINISTRATORI DI-

GNISSIMO, COMITI IN PA-

BYLA &c.

Ioannes Berotius Valencenas

S. D.

Vnc primùm reipsa comperio,
ueram esse opinionem eorum,
qui uinculum spontaneæ ami-
citiæ adeo præualidū & potens
existimarunt, ut nulla ex parte
sanguinis uiribus sit inferius, Antistes uenerā
dis. Nam cū ante aliquot mēses mihi ex in-
opinato nunciaretur, Ioannem Etrobium fa-
tali sorte consumptum esse, tali mcerore per-
culsa sensi præcordia, quali forte nec mors
Antilochi ter æuo functum Nestorem, aut re-
pertus in littore Polydorus, grandeæ ma-
tris animum afflixerit. Quippe quem usque
adeo ullis non potui lenire remediis, ut in-
dies magis ac magis increfceret; dum ere-
pti amici imago (ut solet earum rerum quas
perfecte diligimus) creberrime mihi sese re-

A 2 præ

præsentat, & amicum ut desiderabiliorem, ita
 febiliorem reddit. Quinimo tanta fuit uis &
 potētia uinculi illius, quo hæctenus irrupto,
 ultronea animorum inductione conglutina
 ti fueramus, ut ea agitatus indignari & irasci
 mihi ipsi cœperim, quòd tam diu, si non iniu
 ste, frustra tamen, erga talem amicum pius es
 sem. Atq; ita omisso illo mœrore & compres
 so singultu quærimoniofo, sepulchri superua
 cuis honoribus, ad utilius pietatis opus me
 tandem conuertere coactus fui: curam uidē
 licet eximendi è mortuis (uel inuito Mercurio)
 amici mei meliorem partē: ut & hoc pacto
 crudelis Parcæ inuidiam, aliquatenus co
 ercerem, & obstarem quominus tā chari
 capitis unā cum corpore ingenium excultissi
 mum, sopore perpetuo urgeretur. Et ecce dñ
 totus in hoc sum, mecūq; sollicite rationem
 inquiri, qua id officii aliquando amico præ
 stem, commodum incidit de commentario
 quodam expeditionis Tunicæ quod (à se è
 Gallico in Latinum fideliter uersum) pridem
 uiuus mihi tradiderat, & adhuc apud me as
 seruabatur. quo reperto, protinus omni cura
 expeditus, putauī aptissimam occasionem in
 uētam, qua iustæ erga amici manes pietati, sa
 tisfacere: uidelicet si id opusculi typis excu
 sum in lucem emitteretur. Et, deum immor
 talem

talem, quis optimam illius partem uiuere ne
 gauerit, qui sui ingenii tam præclarum monu
 mentum nulla annorum serie, aut fuga tem
 porum merirò delebile, posteris consecran
 dū reliquerit: nemo sanè, nisi aut planè *ἐκ
 οὐ* & cui sermonis elegantioris nitorem ob
 tueri non liceat quin caligent oculi, aut naris
 obefioris, quàm ut animaduertere possit o
 pusculum esse oibus numeris absolutissimū.
 Nam quod ad orationis texturam pertinet,
 non uideas (demptis paucis) quin & filo pu
 rissimo, & integro, & egregie neto, cōtextum
 dici mereatur. Spiritus & neruorū quantū ha
 beat, uel ex eo colligere licet, quòd, dum Im
 peratorem per medias acies Hectoris ritu se
 cum deos in prælia ducentem, non indecoro
 (ut inquit Horatius) puluere sordidòs, & ibi
 nō tam Imperatoris quàm strenui militis mu
 nia obeuntem, significat, dum Hispanos ta
 lia audentes, qualia fieri posse negarentur, dū
 Germanos & Italos (quibus in fuga scædam
 in uictoria gloriosam mortem esse sitam, iam
 pridem persuasum est) sese Marti oppignorā
 tes describit, dum deniq; pugnā, tumultum,
 acies, Neptunum placidum iratumue depin
 git, adeo planè in rem præsentem ducit au
 ditores, ut quæ ipse non uiderit, ipsi sibi uide
 re uideantur. Porro quod ad rem ipsam & ui

A ; ctoriam

Et oriam attinet, ipsa per se satis suam causam agit, dignissima profecto, quæ posteritatis memoriæ consecratur, qua nimirum insigniorem aut admirabiliorem, uel in totius rei latinæ annalibus uix extare haud inficiabitur, qui diligenter ponderauerit, qualis hic hostis, quæ exercitatus, quæ instructus, quæ capitalis ab Augustissimo Cæsare dometur, & turpiter fugere cogatur. Videbit enim quæ sit Marte potens optimus Imperator (quo (ut ait Horatius) nil maius, meliusue terris fata donauere) & quæ ipse consilii solertia, qua prudentia, fortitudine, strennuitate, quibus satrapis, quo denique milite usus fuerit. Cum itaque (ut dixi) in uictissimi Imperatoris hoc tam celebre encomion, in gratiâ Etrobii, ut sic uidelicet illius optimam partem è mortuis eximerem, omnibus communicare in animum induxissem, & semel statuissem, Præsul dignissime, id ita demum sceliciter & tutè factum iri uisum est, si celeberrimi tui nominis titulus, nouo libello ueluti sol quidam præluceret. Nimirum ut per eum, à conuiciatoribus & delicatioris stomachi momis, non secus præseruetur, quæ ex possessiões à prædonibus, quibus uela regia præfiguntur. Refrenabunt autem & cōpescunt isti, suos morsus districtionesque solitas ab hoc libello, cum illius tutelæ commissum esse intelligent

gent *ἔν τῷ ἑσπέρῳ τῆς ἡμετέρας*, & ad quem non modica pars laudis ac gloriæ, ueluti sanguinis quodam nobilissimi riuo, inde deriuetur. Nam cum in eo Cæsaris magnificentia & inuicti animi sublimitas cōmendetur, ueritati rei gestæ, proterua horum dicacitate nihil detrahi poterit, quin tua pariter Præsul reuerendissime, nobilitas eleuetur: utpote quæ primam originem ex eodem sanguinis fonte ducat, quo, nec soli, quicquid clarius nobiliusue unquam uidere licuit. Cuius certe celebritatem cōmendare non conabimur, tenues (ut inquit Horat.) grandia, dum pudor uetat Laudes egregii Cæsaris, & tuas culpa deterere ingeni. Præstiterit etenim mihi cæseri infantissimum aut præuaricationis insimulari, quæ tuam familiam Antistes uenerande, tam grandem, generosam, nobilem, tanta claritate coruscantem, tam longa stemmatum titulorumque seriè & inscriptione insignitam, tam denique antiquam & alte repetendam, hic ἀποστειλάς ἕνεκα in delibatis morem ieiuno præconio attingere: cum id proprium destinatumque uolumen desideret, & non nisi à principibus eloquentiæ uiris (ut nec illa animi nobilitas qua te natura perfectissime nobilitauit) digne concelebrari queat. In certam igitur spem, imo fiduciam adductus (ut tandem quod agitur agam) hosce fanaticos homines

nes & irata Minerua natos, ubi tuum celeberrimum nomen Reuerendis. domine, libello appositum & sibi tanquam terriculum aliquod oppositum uiderint, cane peius & angui (ut in prouerbio) uitaturos, ne sua effreni lingua & carpenti libidine, tuam absolutam nec impune irritabilem potentiam, sibi infensam redant, tuis uelis hunc libellum omnino protegendum existimaui. Vt uidelicet hoc pacto, istis hominibus, qui (ut inquit Persius) lusco poscunt dicere lusce, & in crepidas Graiorum ludere sordidi, linguam cohibere, & presso genuino stridere coactis, tutè & non temere abydum nauigare, uadis alias inhæsusuro cōtingat. Deinde ut ego tuus cliens, hoc ueluti munusculo literario, grati animi, meaque erga tuam celsitudinem obseruantia, testimonium aliquod publice ferrem. Quod ex alieno facere nulli uidebitur inciuile, qui perpenderit non multo minoris esse laboris (uel ipso Iustiano Imperatore teste) imperfecta perficere, manca redintegrare, luxata reponere (quod hic mihi multis in locis, quibus à matrice Gallica degenerabat, faciendum fuit) quam nouacudere. Quare quantulumcunque iuris in hoc cōmentario nobis uendicare licet, id totū iis, quas dixi, motus ratiōibus, tuo nomini Princeps illustrissime, cōsecro dedicoque. Scio equidem

dem tuæ præstantiæ, id muneris condignū non esse, malui tamen, (incōsultius fortè quàm par sit) quicquid id est tuæ amplitudini nuncupare, quàm expectando, donec per ætatē (qua quod nunc est impetus iudicium fiet) politiori mentis cōceptu à me coli posset, tenuioribus, ut immemor beneficiorū, cōis hostis diutius existimari. Siquidem summa uotorū mihi iampridem fuit, quæ & Demetrio Ptolomei liberalitatē experto, ut possem aliquando, immensum illud quod tuæ munificentia acceptū ferā necesse est, aliqua ex parte repēdere. Cuius cū te oblitum esse facile credā, quippe qui das ut des, nec muneribus expēsa scribere soles, ne aulico aliquo artificio instar gentis adulatricis (quam tua non fert magnitudo) in tuā gratiam obrepere me uelle credas, Præsul Ornatissime, in quo hanc tuam liberalitatem expertus sim, non abs re uisum fuit (modestiæ interim animi tui ueniā deprecatus) recēdere. O faustum scelicemque diem, quo tuam amplitudinem, in fauorē Guilelmi Herissæi (Valencis ob belli rabiē, ergastuli pcedore contabescens) interpellare, eiusque præsens auxiliū implorare, impetrare mihi contigit. Ipse namque tuus beneficiarius, accepto tuorum nummorum donario, (quod ipsi bonafide detulerat. Do. Georgius Strūt, uir non cuiuslibet doctrinæ &

eui parem, candor aut probitas nō passim inueniant) liberatur. Ego uerò ipsi erudiendus trador, sordidū quæstuosæ artis studiū, longè honestiori fœlicioriq; bonarū literarū cultu, (quas clarissimo generositatis stemmate decoras, humanitate foues, Heroica maiestate defendis) bonis auibus cōmuto, alioqui musarum suauitate, fortassis perpetuo cariturus. Quo uel unico beneficio (ut alia q̄ plurima in parentem meū longè mihi colendissimum, Iacobum Berotiū, collata præteream) tua celsitudo adeò strictè me sibi deuinctū retinet, ut nemini mirū uideri debeat, si hāc nactus opportunitatem prætermittere noluerim, quin gratum erga tuā admirandā liberalitatē animum me gerere, huius libelli nuncupatiōe declararē. Qua, obsecro tantū absit offēdatur tua dignitas, ut in suā clientelam suscipere, & grā tanti aīo recipere nō dedignetur. Persuasum habēs id quod res est, non pauca donare, qui quod optimū & maximum habet, id propensissimo donat aīo. Quod si feceris humanissimè Princeps, Ego tuo subleuatus testimonio & auxilio, à cæteris facilè (ut olim Principis candidatus) temeritatis & audaciæ ueniā impetrauero. Inter quos si qui fuerint (ut erunt) qui tantū audere, delirare esse dicāt, cogitēt uelim Sarpedonē ob id ab Alexandro nihil accepisse

cepisse, quòd taciturnus nihil peteret, & sui memorē eum nō reddidisset, & tunc idē fortè de me dixerint, quod apud Plutarchū, de Stratocle, Demochares Spartiata, deliraturū uide licet nisi hoc pacto delirarē. Sed ne diutius in publica cōmoda peccē (quæ tuæ prudētiæ Antistes uenerādiffime, auxiliū indefinēter efflagitant & sentiunt) ardentibus uotis à Christo Opt. Max. tuæ celsitudini æternam precatūscelicitatem, receptui canā. Louanii Idibus Decemb. An. 1547.

COMMENTARIUM,
SEVPOTIUS DIARIUM,
EXPEDITIONIS TYNICEAE.

Alaasan Tuniceus legitimus Rex, (cuius puta maiores, plus septingentis annis ibi rerū potiti sunt) Barbarica crudelitate præditus, quod quid libuit, licere sibi in suos uoluit: adeò ut nō solū fortunās quorūcunq; sibi usum esset, quo iure, quaq; iniuria sibi uendicaret: Verū etiā liberis subditorū suorū, naturæ & pudoris fractis repagulis, cōtra oē ius, atq; phas, ad nephādā etiā Venerem abuteretur. quo factū est, ut subditi eius nō semel ab ipso deficere meditati sint. Quod aiaduertēs Heredim

Hereditin Oenobarbus occasionē tā obuiā & opportunam nō amisit. De cuius successu & incremento, paucula ueluti delibare, nō alienum à nostro instituto fuerit. Fratrem hic habuit maiorem natu Horcuh nomine, cognomento etiam Oenobarbum, uterq; patre ciliace natus fuit: Christianæ religionis illo quidem aliquando cultore, sed qui tandem Christianæ militiæ factus desertor, in castra Turcica turpiter transfugerit. Filii aliquanti sper sub Curcotio Imperatoris Turcarū fratre meruerunt: quo mortuo, natu grandior, cuiusdam triremis præfectus, cū Salim Turcarum Imperator, classem nauium quæ in fratribus fuerat potestate, recenseret, metuens exauctorari, cum triremi sua fugit in mōtes Barhicos, ibiq; biremem unam & rostratam Syracusanam mercibus uariis onustam, cepit: collectisq; è sinu Tunetensi aliquot pyratibus myoparonibus, cum fratre & sororio suo pyratice facere coepit: magnoq; conatu regnū Bugiæ adorsus est: sed amisso ibi brachio de xtro, à ciuibus & præsidio Hispanorum fortiter repulsus & fugatus fuit. Neq; profuit illi rursus eandem belli aleam tentanti, naues omnes igni consumere: ut scilicet fociis maiores animæ sadderet, omnemq; spem fugæ, præcideret: nam re infecta, non sine iactura & dedecore fugere coactus fuit. Exustisigi

tur nauibus, ex pyrata, terræ perturbator factus, Algerico regno, quod Ferdinando Regi Catholico tributarium fuit, expugnato, Hereditin fratrem suum cum imperio præfecit. Deinde Tenensium regnum aggressus, paruo negotio in potestatem suam redegit: ubi Scander Rais sororium suum cum præsidio satis firmo reliquit, Proinde successu rerum sublatus, maiora nec infeliciter tentauit. Per Morabitas namq; Maurorum sacerdotes, quos tantū non pro semideis habent, facile persuasit Tremensibus, ut Regem suū (quia Christianis principibus confederatus erat) expellerent: nisi iram & uindictā Prophetæ sui Mahometi, in se totiusq; regni perniciem & exitium, prouocare uellent: non enim Mahometo cum Christo cōuenire posse. Exacto igitur Rege, ne ipse per tyrannidem expulsi locum occupare uideretur, uastro quodam stratagemate (si tam subdola fraus stratagema dicendum est) illis imposuit. Suadebat enim ut nepotem Regis exacti, quem ille in carcere asseruari iusserat, ne hostile quippiam in patrum suum moliretur, liberum dimitterent, atq; in fugati patrum locum subrogarent, Placuit consilium Tremensibus: Adolescēs eneruis eximitur, spe fore ut diademate regio ornetur. Sed o

cæca

cæca & execranda regnandi ambitio. Bonus ille (si diis placet) Horcuh Oenobarbus, iuuenem iam regno destinatum, per insidias trucidat, eisdemque artibus Tremesensium regnum occupat: multorum eorumque potentissimorum & auctoritate apud suos flagrantium, cæde & sanguine vires suas firmat, omnibus se formidolosum facit. Infelix adolescens quid tibi profuit è carcere educi, patrum tui sanguinolentæ manus euadere, cum iam regno destitutus, in pyrææ sicam incideris? Præstitit certe squallore & pedore carceris computrescere, quàm à tanta spe delapsus, tam miserè, tam immaniter, tam crudeliter mactari. Patruus adolescentis Rex quidem Tremesensium, sed eiectus, tam scelerati facinoris atrocitate perculsus, ad Ferdinandum Regem Catholicum profugit, auxiliares copias contra immanissimum tyrannum, magna sui commiseratione, apud Regem, omnesque totius regni satrapas excitata, implorat, impetrat. Diuersis in locis uario belli euentu, cum Oenobarbo configitur. Tandem ab Hispanis, regisque Tremesensium exacti copiis, in oppido Alcala longa obsidione cinctus, cum rerum omnium penuria laboraret, de fuga clandestina cogitare cepit. Partem muri quam qui in obsidione erant, minimè obser-

uabant,

uabant, per Christianos captiuos demoliri curat: factaque uia qua equitatum omnem educere posset, Christianos ad unum omnes occidit. Quicquid uerò auri, argenti, gemmarum & aliarum rerum magni precii è templis locisque prophanis corradere potest, conualat: & sub noctem silentem, cum centum equitibus, copiosisque, quem concipilauerat multarum rerum thesauro, fugit. Hispani, expulsisque Regis equites, re intellecta, diluculo ad quadraginta milia magnis itineribus; ipsum persequuntur: tandem in umbroso quodam nemore, deprehendunt. Vtrinque instruitur acies ex solis equitibus: nostri ferè quadringenti fuere, pugnantur aliquandiu atrocissimè: aduenat denique peditatus Hispanicus, uincitur Oenobarbus numero, non uirtute militum, nostrisque uictoriam, sed cruentam, relinquit. Tyranno caput abscinditur, ac Tremesensium deportatur, ubi magno cum Maurorum tum Hispanorum gaudio excipitur. Hic finis fuit Oenobarbi senioris, pyrææ nobilis, & Tyranni truculentissimi. Mortuo fratre, Oenobarbus iunior, cuius causa hæc suscepta fuit profectio, propter famam & opes quas pyræticam faciendo, sibi comparauerat maximas, Turcici exercitus Imperator primarius creatus, sexaginta triremibus & triginta biremi-

bus,

bus, omnem Italiae, Sardiniae, Siciliae, atque Hispaniae oram legens, adeo saeuus latrociniiis eam ubique spoliavit, ut etiam mediterraneis ciuitatibus non paruum timorem incuteret, lit toralesque aliquot caperet, ciuibus eorum partim caesis, partim in perpetuam seruitutem adductis. Videns igitur Oenobarbus magna & amplam occupandi regni Tunetensis apertam sibi esse fenestram, simulans se e Thracia fratrem regis Tunetensis iussu Imperatoris Turcarum adducturum, qui triginta aliis a Rege crudeliter excecatis, & deinde inter emptis, aetatis forte beneficio, tam immani laniatione substractus fuerat: populo, ut rege suo exacto, fratrem in locum exacti substituere, suadere cepit. Quod siue propter odium in Regem conceptum, siue diuino numine sic beluina illam immanitatem punire uolente, facile persuadet: atque eiuscemodi usus dolo se Regem Tunetorum creat. Quid multa: ut tutior esset ab omnibus insidiis, Tunetum primariam & principem totius regni ciuitatem, eiusque propugnaculum Gouletam, fortissimis munitioibus communire, Bonnam, Brisertam aliaque Barbariae loca in suam potestatem redigere, Algiriis aliisque suae ditionis populis, de triremibus, Ducibus, praesidio, prospicere: Hispaniam, Siciliam, Sardiniam

Sardiniam, aliasque regiones Caesarea ditioni obnoxias, latrociniiis infestare, in Gouleta & Tunitio uires suas confirmare: remque suam constabilire, ingentem classem apparare & instruere: ut quamlibet parua occasione data, Christianorum fines inuadere, impressionemque facere, commodius & licetius posset. Haec omnia Imperator semper August. non sine summa animi aegritudine uidens, secumque non oscitanter expendens, quae & quot mala atque incommoda Respu. Christiana, nisi eius temerariis ausibus obuiam iretur, accipere posset: quanquam nondum omnino defunctus esset bellis intestinis: (Intestina, bella uoco, quibus Europae principes eisdem sacris initiati, multos annos prouentosis & inanibus nonnunquam titulis, inter se digladiantur) Volens tamen prouinciam quam sortitus est, non solum tueri, uerumetiam adornare, Christianaeque Reipub. tranquillitati & salutis consulere, a cuius finibus impurissimum sacrisque diris execrandum ac deuouendum hostem, cum uniuerso exercitu, tam in Germania quam Hungaria, exactum, in turpissimam fugam conuerterrat: cepit, uelut diuino admonitus oraculo, de inuadendo tam capitali inimico, nedum resistendo, cogitare. Qua in expeditione, non
tan

tantum suos, fortunæque suas, sed etiam semetipsum tam ancipitis belli alexæ expone re & obiectare statuit. Rebus igitur omnibus accuratè perpensis, classem trecentorum aut quadringentorum nauigiorum adornare, eamq; sic cum militibus, turæ rebus omnibus ad bellum necessariis, armare, ut nequireret neq; operosius, neq; instructius, certo cõstituit, semelq; decreuit. Eiusq; rei gratia ad omnes Insularum, portuum, arcium præfectos, ad Genuenses quoq; eorumq; ducent principem Melphiæ, literas describi iussit, nũciariq; ut omni diligentia longas naues, actuarias, onerarias, liburnicas, rostratas, aliasq; nauali prælio idoneas, appararent, nauasq; exædificarēt. Eiusdemq; ferè argumenti literas: ad Beatissimum Patrem Pontificem summum, sacrosanctumq; purpuratorum patrum, atq; augustissimũ Senatũ, Decurionesq; Rhodianos, qui nunc Miletam Insulam tenent, dari curauit: ut scilicet rebus omnibus diligenter expensis, rationem aliquam inirent, quibus copiis tam sanctum & pium, Reiq; publicæ Christianæ salubrem ac pernecessarium conatum eius & uoluntatem adiuuare ac promouere uellent, ac possent. Quorum omnium per legatum suum Vicecomitem de Lombekæ, Christianissimum Regem

Regem admonendum putauit, ut scilicet longa nauigia sua & actuaria subsidio sibi, ad susceptam expeditionem perficiendam, mitteret: non enim in ullũ alium usum, neq; Deo Opt. Max. gratiorem, neq; Christianismi protectioni utiliore, ea mari uentisq; credere liceat. At ille excusauit, causificatus inducias sibi cũ execrabili illo Oenobarbo intercedere: sed nec alioqui consilium, neq; constitutum sibi esse, alium instruere atq; armare, scq; destruere & exarmare. Cũ igitur Imperator semper Augustus miro quodam desiderio expungendi notam ab impurissimo illo omnis religionis hoste, nomini Christianismi iniustam, iniuriamq; illatam, quanta posset celeritate maxima, propulsandi flagraret, secumq; statuisset, quamuis clam & sine teste eiusq; propositi præcone, tam sanctæ & necessariæ expeditionis præcipuam suscipere prouinciam, atq; in ea (quod aiunt) prora esse & puppis: ut omnia commodiore uia disponeret & ordine, decreuit Madritio per regnum Castellæ Barcinonem proficisci: qua in re ne cessaret, Imperatrici cõiugi suæ, omnium regnorum suorum gubernacula commisit. Relictis apud eam uiris aliquot non postremæ nobilitatis, & cũ prudentia, tum autoritate atq; existimatiõne clarissimis, quorum con-

rum consiliis in rebus arduis & dubiis nitetur. Ipse uero perpendens quot & quam uariis uolubilis fortunæ inexpectatis casibus, uita humana sit exposita & obnoxia, præsertim in tam longinqua, difficili & periculosa profectiõe, cui nemo mortalis, quam libet potens, quamlibet nobilis, quamlibet tuto satellitio septus, committere sese potest, nisi eadem opera, discrimini quod à quatuor elementis imminere queat (sicut omnibus qui mare aliquando nauigarunt, perspectum est) se & suos obiciat: uolens quæ minimum iuris, instabili illi heræ in se & sua esse, priusquàm Madritio discederet, omnibus adhibitis (ut uocant) solemnitatibus, testamentum suum condidit. Quibus omnibus quam accuratissimè prouisis, relicta Madritii coniuge sua longe charissima, iam tum prole scæminei sexus grauida, (quam non multo post exacto parturitionis tempore, salua saluã enixa est) una cum liberis suis & charissimis pignoribus, domino Philippo principe, eiusque sorore, quem infantem Hispani appellant: post mutuos, tum uxoris, tum liberorum amplexus, & non multa, sed nec sicca oscula, quinto nonas Martias illuc profectus est: nec usquàm moratus, per Augustam Cæsaream magnis itineribus Barcinonem peruenit: ubi nihil

illa

illi fuit deliberatius, quam quod facere instituerat, sine oī dilatione perficere. Quotquot igitur gentilitio nomine & titulo se uenditabant, satellitibus, item sarissophoris, doryphoris & iis qui à gæsis gestandis, nomen habent, cæterisque & Cæsarei corporis custodibus & familiæ administris, equi, arma, & quæcunq; ad se protegendum, hostemq; inuadendū opus essent, edicto publico imperantur. Cui edicto omnes pro suo quisque officio & munere, non grauatim obtemperabant, simul propter amorem, beneuolentiam & reuerentiam, qua principem indole & natura optimum, & suorum amantissimū, prosequerantur: simul quod tam laudabilis conatus, & ad Dei Opt. Max. gloriam & Christianismi protectionem, incrementum atq; augmentationem, spectare uideretur. Et ecce dum omnes in hoc sunt, ut imperata faciant, Andreas Dauria princeps Melphiæ è Genua in sinum Barcinonicum, classem uiginti duarum nauium longarum, rebus omnibus nauali prælio accommodis & necessariis, instructissimè apparatarum, subduxit: inter quas una erat quadriremis, & mole corporis & architectura præter cæteras insignis, nunquàm antea mare experta, utputa ipsi Imperatori semper Augusto uehendo destinata,

B

& III

& in hoc recens fabricata : qua ne Neptunus ipse quidem (de eius generis nauibus loquor) neq; operosius magisq; affabre ædificata, neq; instructius adornatam, oculis suis quamlibet tamen nitidè ablutis, in regno suo uidit unquam. Cuius quadriremis aplaustraria omnia, uexillis Cæsareæ maiestatis insignibus summo artificio effigiatis, decorata fuerunt. In puppi uerò duo signa magnitudine & amplitudine eximia: Alterum inter signio Iesu Christi crucifixi: alterum ingenti aquila, aliisq; Imperatoriæ maiestatis insignibus graphicè expressa atq; depicta, uerò huc illuc agitata, coruscabant. Ex omnibus uerò nauibus ii qui machinis & tormentis bellicis præfuerunt, tanto impetu & strepitu, globos tum æneos, tum ferreos & marmoreos, eiaculabantur, ut cælum ipsum mugire & boare diceret. Erat præterea non tam audire iucundum quam uidere gratum, cum tubas, lituos, buccinas, cornua classica, tibias, timpana, bellicum quiddam resonantia, tum pugnas illas umbratiles nauium inter se concurrentium, contra mutuo sese fugitantium, & harpagonibus manibusq; ferreis se comprehendere meditantium. Quæ omnia Imperator semper Augustus ex fenestra quadam palatii sui, quæ in portum & mare longe pro

gè prospectabat: nō sine magno animi gaudio (quanquam tacitis interim curis confuso) perspexit, quò pauco post tempore, princeps Melphiæ cum honore & reuerentia debita, Imperatoriam Maiestatem salutaturus ascendit: cuius manu suppliciter deosculata, benignè & amicè est acceptus ab eo, paucisq; cum Imperatore collocutus, ad naues suas reuersus est. Erant præterea in aperto pelago iuxta portum Barcinonicum, duæ & uiginti naues Lusitanicæ, à Rege in subsidium conceptæ & decretæ expeditionis, illuc missæ, una cum longa quadam multiremi, cum mole ipsa & robore præ aliis conspicua tum bellicis tormentis omnibusq; requisitis munimentis, instructissima, quæ in portum subductæ, & aliæ quas diximus fuisse principis Melphiæ, sese mutuo, militariter, consalutantes: eiusmodi boatu tormenta sua exonerauerunt, ut cælum tonitru dirumpi, & fulgure coruscationibusq; ardere diceret. Neq; ita multo post pubes Hispanica classem ingentem omne genus nauium tam actuariarum q̄ onerariarum & rostratarum in portu Malgæ à latere Granatæ, collectam, aptam & paratam in eundem sinum adduxit. Inter quas naues erant & hippagogæ, quæ equos & onerariæ frumentariæ quæ uiuere

sum ferè cōmeatum ueherent. Cùm hæc omnia appaata, & ad futuram profectiōem ordine suo digesta fuerant, legationibusq; Gallia, Britannia, Allobrogum, Venetorum, Mediolanensium, Ferrariæ, aliarumq; nationum de nauigiis, ut Cæsaream Maiestatem comitarentur, prospectum erat: edicto Cæsareo cautum est ut equites omnes, tam auxiliarii quàm legionarii, quos ante recenseri & auctorari uiderat (fuerant autem numero sesquimille) naues ascenderent, eorumq; equi cum pabulo aliisq; requisitis ab helcyariis in hippagines ad hoc paratas attollerentur. Cui edicto summa cum diligentia, obeditum est. Die dominico qui tertius fuit Calendas Iunii, anni tricesimi quinti, Imperator semper augustus, facta re diuina, postea quàm se suosq; omnes Dei Opti. Max. prouidentia, protectioni conseruationiq; (nihil de eius bonitate & fauore hæsitans, sed illum unum in oculis & corde ferens) q̄ potuit religione summa, commississet, sub horam ferè decimam ante meridianam, longam illam quadriremem sericis, purpureis, & aureis ornamentis tectam, conscendit: comitatus fratre regis Portugalia, quem infantem appellant: qui illuc ea præcipuè de causa aduenerat, ut Imperatori in Barbarica illa profectio

fectiōe indiuiduus esset comes. In ipso uerò articulo, cùm in nauim reciperentur, tam ex illis nauibus quæ in altum deducebantur, quàm quæ in portu & statione pro tuitiōe ciuitatis in anchoris manserant, tanto fragore, tanta cōcussione, tam impetuoso strepitu, machina, & tormenta bellica emissa tonabant, mariaq; cælo cōmiscabant, ut montes ipsos, scopulos, & abruptas, quæ mari impendēt rupes, uelut Iouis fulmine quassatas terra discedente, in abyssos sese abdere absorberiq; putares. Audiebantur etiam circumquaq; tubæ, buccina, litui, cornua, tympana, cymbala & alia semiuocalia signa, quibus milites quid facto opus sit admonentur, & ad prælia ineunda animantur. Margines uerò, littora, ripæ, tecta, fenestra, loca omnia quæ in mare prospiciebant, sic confertim erant stipata, & stipatim conferta ac plena spectantium, ut sese mutuo propemodum nimia compressione enecarent: non abstinentium à gemitibus, suspiriis, lachrymis, sublatiq; ad sydera palmis, principi suo oram soluenti bene precantium, prosperamq; profectiōem & meliorem non sine gloriosa uictoria reditum, nuncupatis uotis, exoptantium. Eodem die in oēs ferè Europæ regiones ueredarii & cursores summa cū celeritate excurrerūt, qui quod

quod antea memini, neque priuatim, neque edicto publico, sed ne per literas quidem significatum fuerat, tunc aperte nuntiaret, scilicet Imperatorem ipsum profectioem in Africam, cum ingenti eademque bene instructa classe suscepisse: & precipuum totius exercitus ducem futurum: eaque gratia iam nauem cum suis conscendisse, classemque ex portu in altum deductam esse. Quia uero illo die tanta fuit maris tranquillitas & malicia, ut nulli omnino spiraret uenti, uisum fuit ibi commodam nauigandi oportunitatem expectare: quae cessatio interim profuit nonnullis, ad omnia in tempore perficienda, quibus per negotia prius non fuerat integrum se & sua nauibus importare. Proxima die, qui fuit pridie Calendas Iunii circiter horam octauam pomeridianam, cum noui Iunio, uentus cepit utcumque flare, quam occasionem non amittendam esse Imperator ratus, uela facit: iubetque ut uniuersa classis lintea explicet, pedemque faciat. Qua in re ne cessaretur quadriremis Imperatoria, cum aliquot aliis longis nauigiis, uelut classem inuitans, in apertum mare ad quatuor usque miliaria promouetur, sequitur expansis uelis reliqua classis. Calendis Iunii adeo omni flatu destituuntur ut nec illo die, nec quarto nonas, plenis uelis sit nauigatum; quin actuaria ipsa cogebantur

tur tempori & tempestati parere, nec nisi remigum labore incitari, ne scilicet onerarias & alias quae uento contrario letius promouentur, praecurrerent. Et ecce in conspectu erant Baleares maiores, regnique primaria ciuitas Palma nomine, ad cuius littora propter uentorum penuriam actuariarum omnes appulsa sunt. Vbi uisum fuit, onerariis quibus altiori aequore opus est, ut melius uentum colligant, a tergo relictis, tempestatem prosperam expectare, totaque illa nocte ad diluculum usque tertii nonarum Iunii solo remigio usi sunt. Vicerex autem Balearium maiorum, quam insulam, nunc Mallorcam appellat, admonitus Imperatorem praeternauigaturum (nam in collibus & rupibus mari contiguus speculatores & exploratores collocauerat, per quos de aduentu classis certior fieret) celocem quandam omnem genus comestum abinde prouisam, ad quadriremem usque Imperatoriam aduexit, qua de omni genere dulciorum tragematum, aliarumque deliciarum affatim prospecta nonnullas etiam ex aliis actuariis uatico persequutus est. Rogauit praeterea Imperatorem. Maieftas, ut in portum cuiusdam oppiduli, cui nunc nomen Alcodia est, naues suas subduceret, suaque praesentia, uehementer incolarum uidendi regis sui desiderium satiaret. Idem obnixis precibus magistratus & primarii eius oppidi ciues, a Maiefta

Maieſtate impetrare conati ſunt, & in certam ſpem, imo fiducia adducti, id ſeſe Imperatorem exoraturos: magnum numerũ equorum & mularũ eò adduxerant, ut qui Imperatorẽ comitarentur, ſine ulla moleſtia in oppidum, quod diximus mille paſſibus diſſitum à mari, proueherent: ſciebãt namq; eos à mari, ſentina profluuiio & uectatione nauſeabundos & defatigatos eſſe. Tandem Imperator illorum precibus uictus, nauibus in portu relictis, e ſua longa illa quadriremi, in terrã deſcendit, cumq; infante Portugaliã, aliisq; principibus, ducibus, comitibus, ſatrapis, ſuaq; familia gentilitio ſtemmate claris, recta ad ciuitatem illã proficiſcitur. Vbi ſummo cum plauſu & bene ominatis acclamationibus, tã prophatorum, q̃ ſacris initiatorum, (qui cũ magiſtratu & ſenatu ciuitatis, more & ritu ſupplicationes celebrantium, Imperatorem cum ſuis ad templũ uſq; deduxerunt: & poſt non nullam moram ibi factã, ad ſuam quadriremem reduxerunt) reuerenter fuit exceptus. Multi etiam e uulgo uectorum, cum ut animum recrearent, tum ut de recenti annona ſibi proſpicerent, eodem confluxerunt: qui intelligentes Imperatorem iam ſuam quadriremem aſcendiſſe, audiẽtesq; cani receptui, ad carinas ſuas ſe receperunt, & paulò poſt actua-

ctuariã omnes ſolutis anchoris, inuito Aeolo, remigio undis aduerſis obniti cæperunt, totamq; noctem remigantes, tandẽ ad littora Balearium minorum peruenerunt: ibi ſub horam prædii à nauigando feriatũ eſt. non nulli ut ſe reficerent, terram occuparunt: qui bus in naues reuerſis, tã uelis (licet uento parum propitio) quã remis, ad nonas uſq; Iunias, utcuq; promotum eſt. Sub meridiem nonarum, in portum ciuitatis, cui nomẽ Magon, deniq; peruentum eſt. Eſt autem Magon oppidum Baleariũ minorum, ſitu ipſo & opere munitiſſimum: nã in rupe quadam aditu diſſicillima ædificatum eſt: portum habet amplum & inſignem, nec minus fidum, ac tutum, plus quingentarũ nauium capacẽ: q̃q̃ interim introitus arctior ſit & anguſtior, quod ipſum & ad munitiõẽ nõ parũ facit. Huc longẽ oẽs cum actuariis minoribus receptæ ſunt. Quod ſimul atq; Viceregi nunciatum fuit, ipſe & quadringenti milites tam ſubſidiarii, quã ex incolis Magontinis legionarii bene armati & pulchro ordine digeſti, ad crepidinem portus, Imperatoriam Maieſtatem ſalutaturi & humaniter accepturi, accurrerunt. Imperator in ciuitate illa audito ſacro, ad quadriremem ſuam rediit præſum. Vicerex magnam copiam comeatus

recepit

recentioris in quadremē Cæsaream, aliasq;
 naues importari curauit. Cōmoratū est in eo
 sinu aliquantisper propter onerarias & alias
 naues, quas quod uentū habuerāt parum fa-
 uentē, lōgius abesse putabāt, uerū sic uisum
 & placitum fuit superis, ut illæ quoq; paulo-
 post illuc appellerentur, quemadmodum ex
 montibus circumiacentibus exploratum est.
 Octauo Idus Iunias Imperator soluens ex
 portu, cū tota classe sua, pro ratiōe tempesta-
 ris & flaminū, quæ adeo leniter spirabant, ut
 quis uelis uterentur & remis, semper tamē in
 conspectu essent Baleares minores, uentis ue-
 la dedit. Interim in loca sterilia & deserta de-
 scēdit, sacrilq; operari iussit, cōfestimq; in na-
 uem rediit, moræ temporisq; ad eū modū de-
 uorato fastidio, quinto Idus Iunias, spuman-
 tes undosi æquoris uortices superauerat.
 Sed quoniā mare tū flaborū impetuoso tur-
 bine, tum fluctuum procellarū rabie plus æ-
 quo intumuerat, nō satis tutū uidebatur una
 facta classe, aliis nauibus se cōiungere. Quare
 in insula sancti Petri, quæ circiter uiginti mi-
 lia à Sardinia distat, reliquas cōmorabantur.
 Quarto uerò Idus sub horā undecimam po-
 meridianam, quadriremis Imperatoria, cum
 aliis actuariis in aperto mari primaria ciuita-
 tis totius Sardinia, nomine Calaris, conse-
 dit,

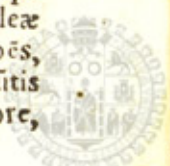
dit, quo onerariæ cum aliquot actuariis in in-
 sula diui Petri expectatæ, prius peruenerāt.
 Erat autem pelagus illud ante Portum Cala-
 ritanum omne genus nauigiis nimis pulchrē
 uestitum, & stipatim cōfertum. Aliquot nāq;
 ante diebus illuc aduenerat cum ingēti classe
 & longarum nauium, & onerariarum, & li-
 burnicarum, quæ militem Germanum & Ita-
 lum uehebant, Alphonfus Dauola Marchio
 Histonijs. Erāt & appulsæ naues, quas Nea-
 polis & Sicilia tum ueterano milite Hispani-
 ensi, tum uario genere cōmeatus instruxerāt,
 ducibus Vilingerio Richensi & Petro Nea-
 politani regni Præsidis filio. Subdlexerat etiā
 in eundem locum sex longas, easq; ingentes,
 omnibus rebus ad bellum accommodis in-
 structissime munitas, à Beatiss. Patre Pontif.
 summo missas, cum genere clarus, tum factis
 frēnuus, Virgilius Vrsinus Anguillariæ Co-
 mes. Conuenerant eodem à Decurionibus
 Rhodijs, nunc Melitensibus, missæ triremes
 quatuor, cum oblonga una rostrata, aliāq;
 oneraria, omnes apparatusimē instructæ, du-
 ctore Aurelio Buticello, Ticinensis Pisaniq;
 templi priore. Ut interea præteream plus se-
 xaginta onerarias, quinque quadriremes,
 quadraginta biremes, lembos, celoces, cata-
 scopia sexdecim ex Italia & Sicilia oris, il-
 luc

luc aduecta. Expectauerat & illic cum quinque longis actuariis aduentum Imperatoris Anthonius Dauria, adeò ut præter longas septuaginta quatuor, trigintaq; biremes & rostratas admirandæ molis & operis, uidere esset aliam classem promiscuam, onerarium, liburnicarum, hippaginum, & eius generis plus trecentarum, in quibus erant biremes decem, plurimæq; aliæ naues cum armis, tum militibus instructissimæ. Tertio Idus Iunias, cum prima luce triremes illæ Marchionis histonii remis promoueri cœperunt, & prætereuntes, signis & uexillis explicitis, quadriremem Imperatoriam, sublato quàm clarissime clamore, resonantibus tubis & buccinis, tympanis & fistulis, demissis & inclinatissimis uexillis, cum summa cum reuerentia salutabant. Eodem ferè momento utrinq; erupunt tormentorum bombi & tonitrua, neq; multò post, subductis anchoris, quadriremis Cæsarea prouehi cœpit per medium classis militum Germanorum, Italorum, & Hispanorum: quam aliæ omnes naues comitabantur. Illi autè uidentes signa & uexilla quadriremis Cæsareæ, huc illuc uento agitata & fluctantia, una omnes eodem ferè temporis puncto, primùm minores machinas suas, deinde & ingentes illas quibus naues munitæ erant tanto

tanto numero exonerarunt, ut crederes uniuersum mare fulgure & coruscationibus illustrari, ac deinde densissimo fumo obnubilari. Quid multa? Diceres classem illam nauium, uelis nudatarum, syluam quandã esse miræ magnitudinis, sub aduentum brumæ frondibus & foliis suis spoliatam. Actuaria uerò, littori admota è fluuio quodã leni murmure in mare delabenti, de recenti aqua sibi, & cunctæ classi abundè prospexerunt: in cuius margine & ripis, pleriq; insulæ illius pro polæ & institores confederant, uariamq;annonam eo adportauerant: de qua pleriq; per occasionem sibi prouidebant, Quadriremis Cæsarea aliæq; triremes & biremes, cæteris nauibus in aperto mari relictis, remigum numero & labore, in portum Calaritanum quam diximus, totius Sardinie primariam esse ciuitatem, pridie Idus Iunii sub horam quartam matutinam, inuectæ sunt: quibus procul perceptis, ciues uolentes etiam eminus Imperatori aduentum suum gratulari, multa & magna tormenta quibus ciuitas bene munita est eiaculati sunt. Extra portam uerò (quæ eam partem spectabat) pons erat à muris oppidi ad mare usq; longitudine quinquaginta passuum porrectus, aulæis tapetis & panno, partim rubri coloris, partim gilui adornatus, qui

qui sic & structura & altitudine puppi quadriremis Cæsariæ respondebat, ut commodissimus & facilimus ex ea in pontē esset transitus. Circiter horā nonam eiusdem diei ante meridiem, Archiepiscopus Calaritanus cum Canonicis & uniuerso clero, ritu supplicationes statas aut indictas facientium, simul & Vicerex cum Magistratu & Consulibus, primariisq; ciuibus, pulchrè digesto ordine, ad portem illum usq; egressi sunt, ut Imperatorem quo decuit honore & reuerentia, exciperent. Qui ex sua quadriremi, una cū sororio suo infante Lusitaniæ aliisq; Principibus, Ducibus, comitibus, suæq; aulae nobilibus, per portem illum ad portam proximā deductus est, ubi acceptis clauibus, confirmatis prærogatiuis, aut uerius prædecessorum suorum indultis, illis datis & concessis, præstito iuramento promisit ea se pro more consueto sartatecta seruaturum. Illinc recta ad Basilicam cathedralem progressus est, sacroq; perfecto in quadriremem suam pransum uenit: in platea, qua illi ad naues iter erat, erecti fuerāt uarii arcus triumphales inauraturis, picturis, & grauibus, sed non illepedis sententiis & apophtegmatibus, tū in ipsius tum in expeditionis quā susceperat, honorē & gloriā adorati affabreq; cōstruēti, cōpita oīa, triuia, angiportus

giportus, domus, tecta, fenestræ, imbrices, umbracula ueluti uestita & tecta fuerunt matronis, puellis, pueris & innumera populi turba, qui summo desiderio principem suū spectare, in uotis habebant. In coronis aut portarum ac murorum infixæ fuerant amplæ & oblōga uexilla aquilis aliisq; Cæsaris & Sardinia insignibus graphicè expressa & depicta. Audiebantur & horrendi machinarum è munitionibus uariis emissarum bombi & tonitrua, quibus principi iam abeūti bene precabantur. Taceo hic nomina multorū Principum, primorum hastatorum, primipilarū, centurionum, decurionum, magistrorum cohortium, præfectorum legionum, tribunorum militum, ducum, & exercituum Imperatorum, qui sua uirtute laudem & gloriā sibi parauerunt nunq̄ intermorituram: plurimorum item nobilium, qui domi relictis uxoribus & liberis, suis stipendiis merere, uitamq; pro laude pacisci, nō dubitauerūt. Inter quos Ferdināus Sanseuerinus princeps Salernitanus, uelut sol inter minora lucet astra, qui nō solū fortunas & opes uniuersas, sed oēm etiā posteritatis sp̄e (nullos nāq; ex uxore susceptos) semel incertæ ancipitis belli aleæ exposuit: adeò ducimur, imo trahimur oēs, cū boni principis in re laude digna præcūtis amore,

amore, tum gloriæ cupiditate, eiuſmodi præſertim, quæ cum honeſtate & Reip. Chriſtianiæ protectione & ſaluti ſit coniuncta. Imperator igitur ubi comæatum omnem à Vice rege Calaritano procuratum in naues inferri iuſſiſſet, ſingulaque ac oïa quæ rates ipſas & milites ſpectabant, diligenter curafſet, præcepit ſigno dato, omnes ad ſuas quaſq; conuocari carinas, actuarialq; uela explicare & in altum deduci, ut facta nauigandi oportunitate, nihil eos remorari poſſet. Idibus Iunii factio ſacro & prandio, ueredarios & curſores in omnes prouincias & regiões ad eos qui illis cum imperio præſuerunt, aut legatos agebant, mitti iuſſit, qui nuntiarent Imperatorem cum tota claſſe ſua, ex portu Calaritano ſoluere, & recta Tunitiũ petere: Quod eo fecit conſilio, ut reiſpa doceret quàm meminifſet ſuorum, & quo illos affectu proſequeretur, tum ut amantiffimos ſui, pleniore ſibi demeretur obſequio, cum intelligerent ſuum principem tam periculofam difficillimæ protectionis prouinciam, ob ſalutem & conſeruationem orthodoxiæ ſuſcepſiſſe: ſerioq; gauderent & lætarentur, de tam ſœlici & fauſto hactenus rerum omnium ſucceſſu. Poſtridie Iduum qui calendarum menſis Iulii decimus octauus eſt, claſſis Cæſarea nauigationi

uigationi ſe dedit, ut cum Deo bene uolente, Tunetum proficiſceretur, eiufq; fauore & gratia quæ Chriſtianiæ Reip. maxime eſſent conducibilia, in ea protectione ſtrenuè contra Oenobarbum capitalem Chriſtianorum hoſtem, moliretur. Qui Oenobarbus, ſicut Imperator à quibuſdam Chriſticolis à Tune to profugis præmonitus fuerat, Gouletam, Tunicium, locaq; omnia uicina, fortiffimè obmunierat, actuarialq; ſuas partim in portu Gouletano, partim in canalibus, lacubus, & paludibus, qua à Gouleta ad Tunetum iter eſt, aliufq; locis adiacentibus diſtribuerat, colapſa inſtaurarat, integra munitionibus firmis ſepſerat, ut Imperatoris aduentum intrepidè ſummaque cum alacritate expectaret, eumq; aditu & expugnatione ſuarum munitionum arceret, ac prohiberet. Et ecce tantum cæli tum tempeſtatis commoditas ſeſe obtulit, ut tota claſſis ſecũdis nauigaret uentis: qui ad eò eam nõ deſeruerunt, ut decimo ſeptimo Calendas Iulias anni triceſimiquinti ante diluculum ad Chartaginis promontorium applicita ſit, legentesq; oras & littora Barbarica, uiderũt plurimas turres & caſtella in præruptis & celiſis rupibus more architectationis ipſius regionis conſtructa, è quibus Barbari in noſtros tormenta eiacula-

C

bantur

bantur, sed frustra. In nonnullarum uero arcium & rupium fastigiis & capitellis faces & ignes accenderunt, quibus aliis Barbariae incolis Imperatorē cum suis appulsum esse significabant. Imperator circiter horā diei secundam, longas suas naues minoresq; acturias in portum quendam quadraginta ferme milibus à Gouleta distantem, cui nomen Farma (illud enim primum ab ingressu Sardiniae inuenerant) subduxit. Vbi in anchoris morati sunt alias naues, quas non adeo procul à tergo reliquerant, quibus post horas minimum tres, in eundem portum applicitis, nulla facta mora simulatq; naues turgētibus linteis uentum concepissent uorticosis Aphrici maris gurgitibus superatis, non longius tribus milibus ab arce Gouletana reciprocis undosi maris æstibus, fluctuabant. Velificantes igitur nunc huc, nunc illuc, semperq; propius, tametsi per ambages, Gouletæ accedentes milites, omnesq; omnium nauigiorum nauarū, nauicularii, uectores, arma & quibus se tuentur & hostes inuadant capere, locum sibi quisq; pro sua functione deligere, ut si forte ex insidiis Barbari eos adorirentur (quæ quorundam fuit suspicio & formido, sed uana, nihil namque tale deprehensum est) non essent imparati & inermes. Dum hæc fiunt, depre-

deprehensa sunt duo ingentia nauigia Massiliencia, à Christianissimo scilicet rege, ad Mahometicæ sectæ principem Christianæq; religionis hostem plus quam capitalem, Heredim Oenobarbum missa: quibus ad quadriremem Cæsaream deductis, uectores eorum quæ habuissent mandata interrogati, non secus quam ab angue aut scorpione tacti, uel ad aram Lugdunensem dicturi, primo obstupuerunt: deinde recepto spiritu, responderūt quidem, sed parum cohærentia: tandem tamen confessi sunt se ex Tuneto & arce Gouletæ soluisse, Massiliamq; recta petere: quam perfectionem non fuisse in rem atque usum Tunicæ expeditionis à Cæsarianis susceptæ paratam & adornatam, nemo non intelligebat. Alterius nauigii dux, natione Francus, pro certo narrauit quendam Christianissimi Regis à secretis, cui cognomen esse dicebat du Forest, ab Oenobarbo ad Selimannum Turcarum Imperatorem, cum certis mandatis legatum fuisse, nimirum ut illum de aduentu Imperatoris, totiusq; exercitus præmoneret. Venerat namque aliquot ante diebus cum legatis Selimanni & Oenobarbi è Gallia in Aphricam, poteratq; tum esse Constantinopoli apud Selimannū, sicut certis authoribus postea nobis nunciatum fuit.

Oenobarbus autem secretarii illius hortatu, consilio & industria arcem Gouletanam uariis munitiōibus communierat, multisq; tormentis bellicis eandem locupletauerat, quemadmodum arce à nobis capta & expugnata, facile fuit animaduertere: quid non facit dominandi ambitio & alienæ gloriæ crescentis inuidia? Imperator cū uideret classem semper propius admoueri Gouletæ, per celocē misit qui edicerent ut acies ordine per cornua disponeretur: ut si fortè collatis signis depugnandū esset, oēs essent parati & accincti. Cui edicto magno omnium consensu & summa cum alacritate obtemperatum est. Nihil enim tam ardentibus uotis desiderabant, quàm cum hoste manus conferere. Multi Aphri Mauriq; per agrū Gouletanū discurrere, contos & hastas oblongas uibrare, qui Gouletanos, Tunetenses, aliosq; Aphros & Mauros de applicatione classis Cæsareæ certiores facerent. Classis tota sic ordine militari distributa, paulatim ad duo usq; à Gouleta milia uentis ferentibus promouit, & in cōspicū arcis quæ instar turris quadratæ est imensæ molis & uastitatis, sed humilis & sine capitello, quæ utiq; ī mare prominet, cōsedit. Priusq; tamen propius accederent, uisum fuit aſtuariam unam cum profumia præmittere, ut

re, ut explorarent quid hostes ferrēt animō, quibusq; præfidiis & munitiōibus arx illa esset uallata. In cuius fluuiis & paludibus omnis classis Oenobarbi sic fuit collocata, ut difficulter à nostris tormentis uerberari: Ipsi uerò nobis quacūq; ipsorum munitiōes oppugnare, aut nostras tueri conaremur, multum negotii faceſſere, nosq; & nostra machinis suis quassare possent: quam classem licet malis & carchesiis suis destitutam, alba tamen quædam uexilla nostris prodiderunt, exploratoribus aut nostris sesquimiliario à Gouleta ab hostibus perceptis, è uestigio machinas quasdam bellicas ex suis castellis eiaculabantur, quarum globi per mare ad morem murmurantis tonitruī reboantes, facile indicarūt ex immanibus & magnæ molis tormentis, emissos fuisse. Noſtri contra suis tormentis hostium munitiōes obturbarunt. Sed audito signo quo reuocabantur (id strepitus fuit ænei tormenti ex Prætoria nauī exturbati) ad suos integri & illæsi reuersi sunt. Qui cū Imperatori quæcūq; de munitiōibus, præfidiis, situ, ipsius arcis didicerant, & qua parte cōmodissime oppugnari & ubi minimo negotio & periculo tam equi quàm milites aliq; ad bellum necessaria è nauibus in terram aſportari possent, bona fide nuntiassent:

assent: Imperator omnes duces, præfectos, & capitaneos in suâ quadriremem acciri iussit, omnibusq; cum ipsis maturo consilio deliberatis, constitutū fuit, ut postridie (nā tunc appetebat uespera, quare illo die non est longius progressum) milites omnes Germani, Itali, Hispani, Burgundi, tā legionarii, quā auxiliarii, exponerentur. Eodem die duæ turres quæ spacio miliaris unius inter se distabāt tormentis strēnuè impetitæ fuerunt. Quarum defensores, machinas, sed minuscultas, in nostros exonerabant. Altera tamen à suis protectoribus destituta, facilè in Christianorum uenit potestatem. Dicebatur autem turris Salis, aut Salinaria, à stagno quodam propinquo, in quod mare exundans influit, quæ aquæ postea solis ardore in salem concrefcunt, & ueluti congelantur. Decimosexto Calendas Iulii iuxta constitutum uespere diei præcedentis, biremes aliquot & celoces aliæq; minores naues quæ remis promouerentur, ad actuarias, onerarias, rostratas, hippagogas, liburnicas molis grauioris aduētæ sunt, receptosq; milites in littus proximū prouexerunt. Nimis quā iucundum spectaculum fuit uidere Hispanos, & præcipuè Germanos, cum non procul essent à ripis, hastis suis nixos, omnibusq; moræ impatientes, in mare desilire,

re desilire, ut citius terram contingerent, non sustinentes expectare donec humeris nauarum subcollati, è nauibus in terram deferrentur, qua potiti hac illac circuncursare, tormenta sua minora exturbare, cum equitibus Turcis & Mauris, qui agros proximos obequitabant, nunc eminus, nunc cominus dimicare. Imperator cuius prudentia & præsentia salus & momentum totius exercitus nitebatur, cū infante Portugalliæ aliisq; Ducibus, Comitibus, Principibus, & suæ familiæ titulosa & grandi nomenclatura illustribus, iam terra receptus, conscenso equo, cū suis huc illuc equitare, militem palantem in ordinem cogere, qua ratione digeri, quomodo se exercere deberet, præscribere, omnibusq; boni Imperatoris, imo & strenui militis, fungi muniis. Reliquum interim exercitum qui ad terram conuehebatur, commorari. Diluculo eiusdem diei, altera turrium, quarum ante meminimus, immensæ crassitudinis, figuræ quadratæ, non longè à littore maris sita, strēnuè tormentis & machinis uerberabatur: fuit illi nomen ab aquis, quòd Gouletani & uicini illorum illuc uenirent aqutum: præternauigantes item illic sibi de aqua recētiori prospicere solebāt. Verū post multam uerberationem, Mauris & Turcis qui in præsidio fuerant, quāuis non

dura

dum conclamatis uasis fugientibus, paruo ne gotio à nostris simul cū tormentis omnibus bellicis, capta & expugnata fuit. Eadem opera oppidula quædam & arces, uici item & castella (Romanorū destructa Chartagine reliquæ) euerfa fuerūt. Sed quia in illo rerū successu nonnulli milites subsidiarii & etiā legionarii eo deuenere licentiæ, dicā an improbitatis & malitiæ, ut pagos, uillas, strues, & acruos, tam frumenti & ordei, quàm sceni & palearum, iniecto igni perderent. Imperator pœna capitali cauit, ne quisquam exinde simile quiddam auderet designare. Iussit præterea, ut pedites oēs & subsidiarii milites, quàm uis nomina dedissent, militariq; sacramento se obstrinxissent, scirēt tamen sub quibus ducibus & signis mererentur stipendia, tesseraq; militarem in promptu haberent, nihilq; nisi cum ducum suorum consensu attentarēt. Eos uerò qui in longis nauigiis aliisq; actuariis alioquo fungerentur officio, oēsq; milites legionarios & qui perpetuis militant stipendiis, ne unguem quidem latum uoluit quoquam è trimibus discedere, sine comœatu suorum ducum & actuariis præfectorū: qui secus facerent, capitale illis fore, ne scilicet per liberā illam diuagationem, ordine exercitus turbato, si forte aperto Marte depugnādum esset, incauti

incauti & improuisi à Mauris insilirentur & passim cæderentur. Dies igitur ille & proximus qui decimus quītus fuit calēdarū Iulii, eiusmodi uelitationibus, edictis, & mādatis, tributi sunt. Exercitus uerò in modū aciei instructæ per cornua, alas, frontem, & tergum, discretus, ad duos pagos nō procul à ueteris Chærtagine ruinis situs, ubi Imperator cōsederat, tentoria, papiliones, & alia quæ castris ponendis sunt necessaria expectans, promotebat. Ducibus interim hoc studio fuit, ut alios in excubiis, alios in statione, nonnullos in speculis explorandi gratia collocarēt, & omni ex parte uigilanti diligentia sibi cauerent: idque propter subitas & inexpectatas hostiū incursiones, quasq; ex insidiis (ut pote quibus compendia uiarum & loca eius regionis abdita probè fuerāt explorata) Turci & Mauri, tam pedites quàm equites, plerumq; faciūt impressiones. Est autem ager omnis à mari porrectus supra modū fertilis, & uitium, ficuum, olearum, aliarumq; arborum ferax. eratq; tum milio grandiusculo satus, quod in plerisq; locis iam ematuruerat. erat in eodem agro ueteris Chærtagine magnus modus feniculi grandioris admodum anisi dulcis & gustu suauis. Decimo quarto calendas Iulii ante crepusculum matutinum, nauis quædam insitoria ple-

suit, Arcem Gouletanam ante omnia oppugnare & constituto citius Imperator omnem exercitum propius admouit: ac mille quintingentis passibus à conspectu arcis castrametatus est, eademq; milites summa cum diligentia & festinatione fortiter munire, aggeres exstruere, ualla figere, fossam circumducere, castella aggeribus imponere, quo tormenta quæ grandia & multa è nauibus illuc pertracta fuerant, applicarentur: ut turris illa quadrata, quam diximus, Gouletæ fuisse fortissimum propugnaculum, magno conatu machinis uerberaretur, & si qua fieri posset, uastaretur. Quinq; dies operi faciundo impensis sunt. Nono calendas Iulii aggeres ad iustam altitudinem & crassitudinem exstructi fuerunt, castellaq; imponi cæpta sunt, pro custodia & tuitione castrorum, tam contra tormentorum globos qui in nostros è Gouleta mittebantur, quàm leuia quædam & inopinata prælia quibus Mauri Cæsarianos adoriebantur, Si domino Anthonio Pio Consentino, qui dicit se uisa, non audita scribere, fides est adhibenda: in leuib; illis uelitationibus pleriq; Cæsarianorū, fraude, dolis, uastitia & astutia Maurorum, intercepti fuerunt. Idem commemorat Itolorū & Hispanorum superbiam & genuinam quædam inter ipsos inuidiã,

inuidiam, (est enim utraq; natio supra modum laudis auida) in causa fuisse quod hostes sæpenumero in conflictibus superiores fuerunt: dum aut ducum iussis non obediētes, locum assignatum deserunt, aut non contenti suas munitiones tueri iniussu præfectorum ex uallo desiliunt, atque in aperta pericula sese coniiciunt: aut uidentes socios laborare, eis in tempore non succurrunt, quos Imperator semper Augustus (qui eodem authore, quamlibet etiam leuib; dimicationibus interfuit, nec tormentorum ictus, nec balistarum tela, nec uenenata Maurorum iacula metuens, scelicius quàm tutius, præsentissima pericula, nō sine periculo uicit) cum uerbis, tum minis acriter castigatos, eò redegit uerecundiæ, ut omnes suimetipsorum pœniteret, paratiq; essent potius uiui discerpi, quàm quidpiam animaduersione aut reprehensione dignum designare, quæ castigatio tantum profuit, ut in reliquis cōslictationibus ac præliis, & cautius se tuerentur, & impigrius hostes inuaderent, nimirum ut sic labem ignominia; nomini suo aspersam detergerent, nō tamq; turpiter inustam inducerent atq; abaderent. Et ecce priusq; sic ab Imperatore castigati essent, euenit fortè, ut propugnaculis aliquot erectis, uni quod lōgius arcem Gouletanam

letanam uersus excurrerat, neq; multo plus
 quingētis passibus ab ea aberat, D. Hieroni-
 mus Totauilla dux Sarni cū cohortibus ali-
 quot Italarum præficeretur: à quo cum ipso
 priuilegio Diui Ioannis Baptistæ, hostem
 impressionem facientem, magna ui & co-
 nato fortiter repulissent, eo facinore glorio-
 so certè & premiis digno non contenti, præ-
 ter imperata, maiora ausi, sed infelicitè, reli-
 cto propugnaculo, cuius protegendi data il-
 lis fuit prouincia, hostes fugam simulantes,
 prosequuti sunt, qui artium suarum non im-
 memores, coniungentes se sociis suis è Gou-
 leta in subsidium ipsis progressis, in Cæsaria
 nos cum numero pauciores, tum ex longis
 excubiis operisq; fatigatos cōuersi, simul cū
 ipsis in nostras munitiones insilierunt, quos
 tamen iuuentus Hispanica quæ non procul
 aberat, confestim exturbauit & in fugā con-
 uertit. In eo cōflictu præter ducē ipsum Hye-
 ronimum Totauillam Sarni principem (qui
 ictu tormenti ænei pro uallo percussus, mul-
 tisq; uulneribus confossus fortiter cecidit)
 eiusq; nepotem, qui grauitè saucijs à sociis
 suis in propugnaculo receptus fuit, non plu-
 res octo Cæsariani desiderati sunt: hostium
 uerò plus quinquaginta, præter læsos & mu-
 tilos malè perierunt, tandemq; ex captiuis &
 quodam

quodam qui ad Cæsariana castra profuge-
 rat, cognitum est, tres clari nominis magniq;
 pensi & momenti, duces Barbaros, in illa cō-
 flictatione cæsos fuisse: quorum corpora e-
 quites quidam Turci ad sua castra reportare
 conati, pedem cito retraxerunt, non auden-
 tes tam præsentī discrimini se committere ne
 que exponere. Mortem Ducis à Sarno gra-
 uius quàm credi par sit, optimus & suorum
 amantissimus Imperator, tulit. Tū quod uir
 fuerat magnæ diligentæ & multæ in rebus
 bellicis experientæ, tum plurimis alijs doti-
 bus clarus: sed hoc omnibus in confesso est,
 Martem esse communem, belliq; aleam nobi-
 libus iuxta atq; ignotis principibus & sine no-
 mine uulgò, strenuis ac inertibus uariè cade-
 re. Consentinus longe diuersa scribit, & pro-
 pemodum ex diametro dissidentia, quem nō
 proposui mihi in hoc diario per omnia se-
 quendū, sed solū quando consentanea de-
 scribit exemplari Gallico, quod bona fide
 transtuli: cuius author, quæcunq; scripsit, uel
 dictauit, aut ipse suis uidit oculis, aut ab illis
 audiuit, qui res gestas omnes ad Imperato-
 rem detulerunt. Scribit Consentinus trans-
 fugam quendam abiurato Christianismo, pa-
 ganismum professum fuisse, uerū cū trans-
 fugeret, facti pœnituisse & resipuisse, ac salu-
 tem

rem suam, omniaque bona (attulerat namque secum multa ducatorum milia) clementiae Maestatis Imperator commisisse. Cui Imperator remissa culpa uitam indulgit, & aurum omne quod obtulerat, in eius utilitatem asseruari iussit: ne scilicet in uita hominis, quam auro, continentior fuisse uideretur. Pollicebatur praeterea cum Neapolim uenisset (fuit namque transfuga ille Neapolitanus) maiora se in ipsum collaturum beneficia, adiecitque Imperatorium esse eiusmodi elargiri, non accipere. Sed redeamus unde digressi sumus. Septimo Calendas Iulias, hostes aliud quoddam propugnaculum adorti, magna cum suorum strage ab Hispanis, quibus reiectis Italis, tum primae partes cum hostibus congregandi ab Imperatore datae sunt, fortiter sunt repulsi. Multum diuque dimicatum est ferè Andabatarum more, nam subita quaedam eademque uehemens ferentium uentorum tempestas oborta, tantum excitauit & in caelum usque sustulit pulueris & arenae, ut uix dum sotios ab hostibus discernere possent. Quae tempestas tentoria, tuguria, tabernacula & papiliones militum, uarie deiecit: quibus instaurandis & refingendis, plus credito ab oibus sudatum est. Nono calendas Iulii (ut illud quoque, quam non suo loco inferam) Maurus quidam a Rege

a Rege Tunissae missus, in castra Caesarea peruenit, qui dicebat tesseram fidei a Rege acceptam sibi in itinere periisse: quem Imperator postridie qui dies fuit natali Diui Ioannis Baptistae sacer, ad se adductum, per interpretem quendam Hispanum, Arabicæ linguæ callentissimum, quae mandata ad se haberet, rogauit, ea ferè fuerat eiusmodi, Regem & dominum suum certiore factum Imperatorem cum exercitu numerofo omnibusque rebus quae bello tum nauali, tum terrestri, necessaria essent, abundè instructo, in Barbariam appulsum esse, ut maritimum illum ac terrenum praedonem ac piratam Oenobarbum, Turcicumque exercitum, qui magnam cladem regnis, insulis, arcibus & munitioibus Caes. Maestati subditis attulisset, internecioni daret. In Regem uerò qui se illi in fidem dedisset, nihil hostile cogitare: se autem ut explorarent an oia ita se haberent, a Rege suo missum esse. Cui Imperator per eundem interpretem paucis respondit, ita rem esse, quin plerosque Mauros utriusque sexus promiscuae aetatis & ordinis, a suis captos, se dimisisse liberos, edictoque publico cauisse, ne quisquam Mauros qui regem Tunetensium dominum agnoscerent, detrimenti quidpiam aut iniuriae fieret. Quod si Rex cum suis Alarbibus & confederatis

D

federatis

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

foederatis Oenobarbo resistere decreuisset, per se non staturum quin ex Barbaria cum suis complicitibus breui exigeretur. Atqui festinatione & re ipsa opus esse, non multis uerbis & uanis promissis, non enim expedire suis rationibus, ut tantae copiae ocio torpesceret, & ab opere feriantur, qui Maurus ut illi imperatum fuerat, intra dies quatuor se responsum domini & regis sui reportaturum pollicitus, quatuor milibus ducatorum, uestibusque auro intertextis & sericeis ex liberalitate & munificentia Caesaris Maiestatis donatus, cum mandatis ipsi commissis, dimissus est. Et ecce uix illo digressio, septimo Calendas Iulias, tres equites Mauri in eadem uenerunt castra, duo subalbi, qualis ferè est color fuliginis, tertius plane ater: erant autem Mauro rum ritu pellibus lauatis phoeniceae coloris uestiti, humeris uerò oblonga iacula, macheras uerò suas & acinaces à summitate brachii dexteri è latere sinistro altrinsecus pendentes gestabant: laevo autem brachio pugiones habebant afixos: Hi Caesaris Maiestati literas alteras à Rege, alteras eiusdem ferè exempli à quibusdam Alarbibus praecipuis belliducibus, Regique cognatis & consanguineis missas, obtulerunt. Quartum ex Arabica in Castellanam linguam translatarum, is fuit tenor

Lau

Laus misericordibus, Nos Filii Ceduaaz exercitui Christianorum significamus, quod non procul à uestris castris absumus. Vos contra nunciate nobis ubi commodissime commentari uobiscum possimus. Qui has istuc pertulerunt literas, ingenuè uobis exponant quis dudum fuerit, & nunc sit, rerum nostrarum status. Mauri ad unum omnes concordēs sunt, & nobis beneuolunt, unaque in re consentiunt. Qua de re coram diffusius agemus: erant autem literae Regis signo ipsius signatae, nullo impresso sigillo, neque superscriptione inscripta. Negabant enim id se promore habere: quae uerò iussu Regis mandata afferebant, haec erant. Halaasan Regem & dominum suum, simul atque certior factus esset de aduentu Imperatoris, classisque eius in Aphricam, ne luisset committere, quin ilico legationem ad eius Maiestatem mitteret, ut nimirum cognosceret, ubi & quando eum adire & colloqui posset, ut eius auxilio pulso Oenobarbo, in regnum auitum aliquando reponeretur: paratum ite se esse, auxiliares copias mittere, commeatumque suppeditare: & ubicumque Maiestati eius uisum esset, cum potentissimis & proximis sibi cum sanguine tum affinitate Alarbibus, ut liberius de omnibus commentari possent, in colloquium uenire.

D 2

Quo

Quod ut cōmodius & minori cū discrimine fiat, rogare ut Impera. triremes aliquot ad se mittat, quibus è mōtuosis locis, ubi delitesceret, per mare ad castra Cæsarea tuto proueretur. Quibus intellectis, Imperator duos ex legatis multis pretiosis muneribus donatos, seruato apud se tertio, quē etiā plurimis donis cumulauit, cū eiusmodi mādatis ad Regem remisit. Placere sibi ut Rex cum aliquot suis cognatis & affinis ad se ueniat, quo uolūtate animiq; ipsius sensa plenius intelligat, actuariq; à Rege postulata missurū, id quod paucis post diebus effecit. Nā per quendam ducem non postremi nominis neque estimatorem, duodecim triremes apparari, & ad Regem mitti curauit. Quo responso accepto, legati ad Regem suum redierunt. Inter Tunetum & Gouletam erant quædam oliueta, ficeta, locaq; aliis arboribus consista: ex latere castrorum Cæsareanorum, illic Oenobarbus tormenta non pœnitendæ magnitudinis, cohortesque nonnullas equitum & manipulos peditum collocauerat, unde magnos & frequentes globos in nostros iacebant: excursionibusq; factis, magnis animis & robore castra Cæsariana exturbabant. Imperator considerans hoc in fraudem & perniciem suarum legionum & copiarū factum esse,

esse, magnoq; sibi dedecori assignatum iri, si permitteret hostes sic impunè diutius suos ludificari, quanq̄ edicto, eoq; capitali cauerat, ne quis extra ordinem in hostem incurfaret, illorū puta stratagematis, imò dolis & fraudibus iam probè exploratis, ut qui pedē pede, manum manu cum nostris conferere non auderent: Sed contenti crebris, magis quam uehementibus uelitationibus dimicare, leniterq; per causam, in Cæsarianos insilire, sicuti nostri globo facto per alas & cornua se dirigebant, ut iusto bello contenderent, nō auferresistere, subito terga uerterēt, statuit tamē eos illinc deturbare. Sexto igitur Calendas Iulias, classicum cani, & equites Hispanos duce Marchione Mondeiariis, duasq; legiones peditum, alteram ex Germano, alteram ex Hispano milite cōscriptas, antecedere iussit: Ipse uerò cum suis equitibus & peditibus, manipuloque uno ex altero eorum, qui ex minoribus tormentis, glandes, plumbos, aliaq; tela iaculabantur, sequutus est: eoq; ordine ad locum ubi hostes inter arboreta & plantaria in insidiis erant profecti, eo impetu, tamq; ardentibus animis eos adorti sunt, utquamuis plus mille essent equites, pluresq; pedites, tamen Cæsarianorum impressiones non sustinerent: sed relictis machinis reli-

D ;

quisq;

quisque impedimentis, in fugam sese conuerterent, quos Imperator longius persequi noluit: tum quod Tunitium in conspectu esset (non plus enim miliario illinc aberat) Tum quod non temere, sed nec infeliciter, illam suscepisset expeditionem. Ceciderunt in eo confictu ex hostibus partim equites, partim pedites quinquaginta, ex nostris uero cum faucibus occisi, deliderati sunt septem. Marchio Mōdeiaris dux ordinis equestris, ex ictu lanceæ Turcicæ in compendice uulnus accepit. Quod tamen non multo post industria Chirurgorum obducta cicatrice, pulchre curatum fuit. Dum hæc fiunt & castra uariis munitionibus omni ex parte muniuntur, plurima militibus & comœtu bene instructa nauigia, alia post alia appellebatur. Aduenerunt quoque ex Sicilia, Neapoli, Italia, aliisque regionibus plerique strenui & in re militari exercitatissimi uiri, atque inter alios Marchio Alarconensis, uir magnæ prudentiæ, & multæ in re bellica experientiæ, cum mille ducentis uiris Martiis & gentilitio stemmate claris, ex Neapoli & Sicilia oriundis: qui partim longis actuariis, partim onerariis & rostratis in Aphricâ aduecti sunt. appulsus est etiam eodem pulchre comitatus dominus Ferdinandus Gonzaga, uir rari & prudentis consilii, & in iis quæ ad rem

ad rem militarem pertinent, oppidò quam exercitatus. Tertio Calēdas Iulii, Halaasan Tunetensium rex, ex saltibus illis quo pulsus ab Oenobarbo confugerat, per mare proximum, trirēibus ab Imperatore impetratis, quæ proximè castra Cæsarea aduectus est: præmissoque sororis suæ filio, qui illum appulsus esse nunciaret: cum ducentis equitibus Mauris ad castra Cæsarea cōtendit. Imperator illum aduectare præmonitus, signo dari iussu, ut turmæ aliquot equitum ordine disponderentur, Ducem ab Alua, Marchionem Alarconensem, & comitem Beneuentanum, cum multis aliis nobilibus & gentilitio titulo insignibus, præter equites, addita una atque altera peditum Phalange, illi obuiam misit: qui reuerenter illum (ut puta regem) exciperent, atque ad tentorium Cæsareum deducerent. Imperator cum infante Portugalicæ aliisque tum ducibus tum comitibus principibusque uiris, regem expectabat: quem appropinquantem data dextera salutauit. Ille contra summa cum reuerentia sese inclinans & dimittens, obseruato tamen semper decoro regio, Imperatorem tantum non adorauit, & more Patrio super tapeto ibi in hoc strato cum suis alaribus humi procurbuit. Imperator uero è suo folio descendit, Tum per interpretem Castellanicæ & Arabicæ lin-

caē linguæ iuxta peritum, multis de rebus longum diuq; collocuti sunt. Deinde ad militū stationem, ut legiones suo ordine digestas, totiusq; exercitus faciem, formam, & robur uideret (qui illo adueniente tam maiora quā minora tormēta magno murmure & strepitu exonerabant) deductus est illinc ad tentorium domini Ludouici à Flandria, domini Ditionis de Praet, equitis Chrysomalli, & secundi Imperatoriæ Maiestatis cubicularii peruenit: Vbi uariis omne genus bellariis acquisq; cum sacco & cinamomo decoctis, (abstinēt enim uino & carnibus nisi ritu patrio coctæ & apparatus sint) refectus & recreatus est. Dixit autem circiter octingentos camelos commeatu & aliis rebus onustos se à tergo consequi, habereq; se in montibus illis unde uenerat, plus sedecim equorum milia, quorum omnium ne musca quidem neq; camelus, neque equus usquam comparuit. Erant autem omnes eius milites Mauritiano more uestiti, habentes acinaces suas altrinsecus, ab humero dextro in leuum dependulas, & pugiones latos eosq; ancipites sinistro brachio alligatos, equitatus ferē ex equabus equisq; castratis constabat. Iacula autē quæ gestabant, longitudinis erant triginta sex aut quadraginta palmarum, Imperator autē magis misere-

gis miseratione & misericordia (quam cum summa clementia habet coniunctam) commotus, quā multum auxilii putabat à Rege, humanissimè acceptum, regio affecit honore. Hoc enim erat omnibus exploratissimum Regem sine ulla spe recuperandi regni sui, fuisse ab Oenobarbo exactum. Huc accessit Imperatoris copias quas terra marisq; habebat, tales fuisse & tantas, ut cū Deo bene uolente, (à quo omnis uictoria est) non solam sufficerent Oenobarbo cum suis opprimendo, sed etiam uniuersæ Barbariæ subiugandæ. Verū magis expediēs uisum fuit regem in regnum reponere: ut tanto beneficio Maurorum animos sibi deuinciret, Intelligentq; sanctam illam expeditionem in hoc solum Imperatori susceptā esse, ut Oenobarbum Turcicumq; exercitum è Tunetensium regno expelleret, tranquillitatq; Reip. Christianæ consuleret. Preterea, ut fidem regis eiusque successorum magno commodo & securitate Christianismi & præsertim regionum & ditionum maritimarum Cæsareo Imperio obnoxiarum, cōtra uniuersam Barbariam tam immensi beneficii uinculo, in perpetuū sibi obligaret: quibus regiōibus quā fuerat opus & necessarium ut primo quoque tempore prospiceretur, nemo ne sanctē quidem

dem deieranti credat, nisi oculorum cognitione didicisset, quemadmodum in professione ista sole meridiano clarius fuit uidere. Sub initium mensis Iulii in opere cœpto perficiendo continuus aliquot diebus nemo non strenuam & accuratam adhibuit operam, ut scilicet tormentis omnibus suis locis dispositis, ad demolitionē arcis Gouletanæ procederetur. Erant circum castra Cæsariana colliculi quidā, quos uisum fuit aggestis aggeribus, defixis uallis, extructisq; propugnaculis & castellis munire, militesq; cum machinis ad castra ipsa legionūq; cornua protegenda hostemq; ab irruptionibus arcendum imponere. Quia uerò arx Gouletana, in planicie quadam sita erat, & ex utroq; latere firmis munitionibus circumclusa, non fuit nostris integrū semellocū castris metandis deligere, sed necesse fuit subinde mutare, & paulatim proximius Gouletæ admouere, quod non sine magno labore & molestia militum, fieri potuit, tū quòd tentoria, papiliones, tuguria, diuerforia, sarcinæ, impedimenta oīa transportāda essent, tum quòd ab illis locis longius abstraherentur ubi plurima quotidiano usui accommoda partim repererāt, partim sibi procurauerāt, & præsertim puteos aquarū dulciū, quarū propter mare uicinū, mira erat illi-
 ritas

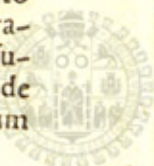
ritas ne dicā penuria. Nam illi à quibus diximus, turrim quādā nomē sortitā fuisse, propter immodicā aquationē, partim exhausti, partim uitiatī, limo è fundo excitato, fuerūt. Lacus uerò & stagna, propter uiciniæ quoris exundationē aqua salsa, infecta fuerūt. Huc accessit quòd ex uasis terra repletis, pellibus aliisq; munimētis copertis, propugnacula sibi cōstruere debebāt: quæ opponēbāt tormētorū ictibus dū nocturno tempore propius sensim adrepunt. Cūq; ad hunc modū castra semel atq; iterum loco mouētur, proximiusq; arci admouētur, ut sic cōmodiore uia expugnaretur: nō raro nocte intempesta ad arma conclamatur, atq; interdū utrinq; eruptionibus factis, dimicatur. Quarto nonas Iulias, hostes per exploratores edocti, turmas aliquot equitum, manipulosque peditum è castris Cæsareis profectos esse, ut magnum numerū cū peditū tum equitū ex miscellanea & promiscua, equisonū, mulionū, stabulariorum, lixarū, cacularū eiusmodiq; hominum colluie, qui in uicos proximos pabulatum & prædatum excurrerant conflatum, tuerentur & protegerent, arbitrati occasionem nostras munitiones expugnandi sibi datam esse, statim à prandio magno clamore & impetu uelut cæstro quodam perciti, totis uiribus in

cas

eas incubuerunt, eodemque ferè temporis puncto, turbo quidam ferentium & debacchantium flaminum, tantum excitauit pulueris, ut conspectum hinc castrorù, isthinchostium interceperit: hoc tamen nonnihil in tenebris dimicantibus profuit, quod æther crebris ignibus quanq̃ nō sine fragore tonitruū micuerit, pluuia subito consequta uentorum rabiem sedauit. Nihil tamen interim tā subita cæli mutatio conflictationem remorata est: quinimo iis animis utrinq; & uiribus certatum est, ut Cæsariani exercitus duces, metuētes ne Turcici equites ex insidiis suo more interductores nostri exercitus insultarent, omnibus legionibus ordine distributis, facta acie cum hoste congregiendum putarint: Sed nostri diuino freti auxilio, magna tū Imperatorum, Decurionum, & Centurionum, tum militum uigilantia, alacritate, & diligentia, hostes à castris prohibuerunt & terga dare coegerunt, quos tanta celeritate sunt consecuti, ut multis ante munitiones ipsorù trucidatis, propugnacula & castella nonnulla occuparint, uexilla deripuerint, & magnum timorem spectantibus incusserint, cruenta ea in concertatione facta fuit hostium strages: paucis ex nostris desiderati sunt. Nulla quies nullum ocium fuit militibus, Nam nulla ferè

dies

dies sine dimicatioē abiit. Ex arce uerò Gouletana eremibusq; qui in sinu Tunetenſi fuerunt, quotidie ex machinis ingentis magnitudinis, ferrei & ænei globi in castra Cæsarea militumq; tuguria iaciebantur, quorum nonnulli & illi quidem grandiusculi interſignio liliorum insigniti fuerunt, ita ut non difficile esset conuicere & colligere, è quo miropolio eiusmodi catapocia, quibusue ex officinis tales prodierant merces, tandemq; pluri ma quæ antea incerto rumore siue auctore passim missitabantur, tum deniq; credi & pro certis haberi cæpta sunt. Ex altero latere Gouletæ qua Tunitium respicit, stagnum est nauigabile, per quod ex Tuneto com meatus & quæcunq; obsidione cinctis opus erāt, facile aduehebantur, quod ut nostri impediret constitutum fuit è naualibus nonnulla nauigia in stagnum illud pertrahere, eademq; militibus, tormentis, aliisq; armamentis armare. Id quod absq; mora, quamuis non sine molestia, factum fuit. Verum quia stagnum illud non erat tantæ altitudinis ut naues, sic onustas ferre posset, necesse fuit eas in mare magno, certè militū sudore, retrahere. Sexto Idus Iulias Imperator ex altero pede grauissimè laborauit: cuius doloris causam fuisse, medici asseuerabant, continuam & infessam

fessam in omnibus boni Imperatoris obeun-
 dis muneribus curam, laborem, & diligentiam.
 Nec defuerunt qui putarent diuinæ id fuisse
 prouidentiae & uoluntatis, ut scilicet illo cru-
 ciatu admonitus, non tam temerè præsentissi-
 mis se obiectaret periculis, satisq; crederet
 suo se fungi officio, si quod in opere faciun-
 do collocaret operæ, aliis exercendis & insti-
 tuendis insumeret. Atque plurima quæ ipse
 faceret, primariis exercitus ducibus, legionū
 præfectis, principibusq; antesignanis ad-
 ministranda committeret. Hostium namque
 incursitationes assiduæq; illæ dimicationes
 non fiebant sine telorum, iaculorum, balista-
 rum ictibus, & tormentorum maiorum &
 minorum iactibus: quorum impetus sine di-
 scrimine nobilibus cum ignotis, summis cum
 infimis, si fortè cōtingantur, æque lætalis est
 & noxius. Quarto Idus Iulias, tentoria, &
 militum tuguria denuo suo loco mota sunt,
 & propius Gouletam deportata, quo tamen
 die propter incredibilem flabrorū tempesta-
 tem, puluerulentamq; harenarum nubem, ad
 sydera usq; iactatam, non adeò promptum,
 neq; procliuè fuit ea figere. Munitionibus
 tamen uallis & fossis circumdatis, propugna-
 culis & castellis aggeribus impositis, machi-
 nisq; ad iaculandum apparatus, Imperator ar-
 cem

cem Gouletanam primum tormentis uerbe-
 rare, deinde postridiè, qui tertius fuit Idus Iu-
 lias, cōscensis muris, expugnare, & capere cō-
 stituit. Quare cautum est edicto publico, ut
 omnes tam duces quàm milites, ad suā quisq;
 cui destinatus fuerat functionem, parati &
 accincti essent: sed quia uentorum uis & ra-
 bies fuerat uehemētior, pelagusq; altioribus
 undis efferbuerat, in diem sequētem qui pri-
 die fuit Idus Iulias, res tota dilata & procras-
 tinata est. Erat fortè turris quædam in uerti-
 ce montis, non amplius mille passus à Cæsari-
 anis castris distita, quam decem stationariū
 milites expulsis Barbaris, occupauerāt: eam
 factō agmine Turcæ Mauriq; adorati sunt:
 quorum insultum decem illi Cæsariani prin-
 cipio strenuè repulerunt, sed destituti subsi-
 dio, cœperunt impressiōibus Barbarorum ef-
 se longè impares. Quibus confestim à no-
 stris, tum equitibus tum peditibus suppetiæ
 datæ sunt, qua re ab hostibus animaduersa,
 non expectato nostrorum aduētū, sese uerte-
 runt: qui serè Barbarorum mos est, sua namq;
 agilitate (ferentiariorum enim & uelutum mo-
 re, leui utuntur armatura) equorumq; ueloci-
 tate freti, frequentioribus quàm uehementio-
 ribus excursionibus, hostes suos sollicitant.
 quòd

quòd si serio conferendas esse manus uiderint, uersis tergis, fuga sibi saluti suæ consulunt. Imperator nondum commodam expugnandæ arcis Gouletanæ nactus occasione exploratis summa cura omnibus munitionibus, ut magis hostibus incommodaret, fortiusq; sua castra muniret, iussit alium aggerè cæteris astrui, quod imperato citius. summa cū diligentia factum est: ut si fortè offerret se se occasio, nihil esset quod oppugnationem remoraretur. Castris igitur sic munitis, & acie, quæ numerum triginta milium militum, eorumq; selectorum excedebat, per cornua, alas, frontes & terga, legiones, turmas, cohortes, & manipulos, instructa, (præter classem ingentem, quæ in portu Gouletæ omnibus rebus ad nauale bellum necessariis apparatus, anchoris fundatis detinebatur) cunctisq; & quæ ad castrorum tuitionem & inimicorum oppressionem spectare uidebantur, diligenti sollicitudine procuratis, machinæ & tormenta suis quæq; locis collocabantur. Imperatori præter cætera hoc studio fuit frequenter omnem exercitum lustrare, legiones omnes circumire, duces & antesignanos ut cautè sibi prospicerent, nec temerè se periculis obicerent, admonere: Omnes summa cum humanitate compellare, præmia am-

pla

pla polliceri, ardentibus & inflāmatos laudare, dubios & meticulosos animare & cōfirmare, ignauos & inertes impellere, urgere, ac stimulare, ignominiosiq; uerbis nonnunq; & uerberibus castigare: omnes hortari breuibusq; concionibus inflammarè, non dubitare se, quin qui sæpè absente ipso rem præclare gessissent, hostesq; eisdem secum sacris initiatos, captis regibus & principibus uiris, castris exuissent, uictoriamq; illis ueluti è manibus tum in Italia, tum aliis regionibus non secus ac clauā è manu Herculis extorsissent, nunc se præsentè cum hoste sacro atq; deuoto, fortiter & strennuè essent pugnaturi: præsertim cū in hoc bello Deo optimo maximo eiusq; filio Domino & Seruatori nostro militarent, se officiorum sibi præstitorum nō fore immemorem, sed unūquemq; pro ratione rerum gestarum, liberaliter remuneraturum. Quibus exhortationibus, animi militum, alioqui sua spontè feruentes & incitati, sic sunt inflammati, ut ansam pugnandi sibi non præberi dolerent. Actuariæ proinde aliarq; classes, quàmproximè sine certo discrimine poterant, applicabantur, malisq; & attemnis summotis, ne si fortè hostium tormentis concuterentur, id nauibus fraudi & detrimento esset, ad oppugnationem apparabantur

E

tur

tur. Euenitfortè, ut pridie quàm decretum
esset, arcem tormentis laceffere, mare sic in-
tumuerit ut in tentoria quæ littoribus pro-
xima erant, exundaret, metusq; esset ne iu-
xta constitutum arx oppugnari non quiret:
sed Pridiæ idus Iulias tanta fuit & æquoris
& flatuum tranquillitas, isq; superni nuni-
nis fauor, ut cum prima luce acie suo ordine
instructa omnibusq; & singulis suis functio-
nibus præscriptis, ea diligentia, industria, stu-
dio, & dexteritate, terra mariq; arx uerbera-
retur, diuexaretur, & quassaretur, ut & tur-
res opere situq; pene inexpugnabiles, & ce-
teræ munitiones, quas ex trabibus, malis,
antemnis, triremiû remis, emeritarumq; na-
uium tabulis, proris, & puppibus, clauis &
caritiis construxerant, ac pilis, pellibus, bo-
umq; tergoribus stipauerant, multaq; terra
cooperuerant diuerberationi & impetui no-
strorum tormentorum cæderet, collapsaq;
& conuulsæ, neq; onus impositum sustine-
rent, neq; Turcis satis tutum nec firmum cõ-
sistendi atq; resistendi locum machinasq; su-
as eiiciendi potestatem facerent. Quin pluri-
mæ hostium machinæ nostrorum tormen-
torum ictibus diruptæ, magnaq; pars muri
turris illius quadratæ solo æquata, nonnul-
læq; quadriremes & triremes aliæq; naues,

tam

tam rostratæ quàm onerariæ, pertusæ & di-
laceratæ fuerunt: quæ cum hostes non sine
dolore & indignatiõe uiderent, secumq; ex-
penderent suas munitiones peius fuisse labe
factatas, quàm ut ulla instaurandi spes su-
peresset, considerarentq; quàm potens & in-
uictus & ab exercitu & omnibus bellicis ma-
ritimis iuxta ac terrestribus munitionibus
Imperator esset, in sola fuga, suo more sp̃e
omnem collocauerunt. Imperator qui ha-
ctenus omnibus in rebus summa cum diligẽ-
tia, cura, strẽnuitate, & magnanimitate uelut
Hector quidam, aut monstrorum domitor
Hercules, omnia boni Imperatoris, imo &
militis munia obiuerat, & quæcunq; factu
fuerant necessaria, admonuerat & præcepe-
rat, ne quid in ipso desideraretur, dum arx
Gouletana tormentis concutiebatur, in ag-
geribus ipsis & propugnaculis constitit, ni-
mirum ut à uerberatione donec magna ex
parte demolita esset, uõ desisteretur, factaq;
commoda ascendendi uia, militum saluti in
expugnatione eius consuleretur. Tam enim
uata militum illi chara fuit, ut nollet uel uni-
us periculo centum Barbaros obruncari.
Contra milites eo flagrabant expugnandæ
arcis ardore, dicam an furore, ut nisi pruden-
tissimus Imperator eos remoratus fuisset,

E z

nulla

nulla sibi munita uia magno suo periculo e-
 am oppugnassent. Id quod tamen eodem die
 sub horam secundam pomeridianam, ea ani-
 morum uiriumq; alacritate & robore factum
 est, ut quamuis iter ipsum quod sibi munierat
 non esset satis aptum aditusque impeditior
 quam ut commodè eam inuadere possent, ta-
 men scalis muris admotis, facile mœnia supe-
 rarint: uictoresq; in arce uicta, triumpharint.
 Quadriremes uerò Oenobarbi aliæq; na-
 ues quæ in stagnis & sinu Gouletano iace-
 bant, paruo negotio in nostrorum uenerunt
 potestatem, una cum machinis bellicis, quæ
 numero magnitudine & artificio erant com-
 mendabiles: inventa etiam fuit magna glo-
 borum, pulueris tormentarii, & salnitri
 copia. Ita ut abundè facta fuerit compen-
 satio damni & detrimenti, quod nostri acce-
 perant, quoniam nonnullæ naues ipsorum
 aduersariorum machinis partim depressæ,
 partim laceratæ, & diruptæ fuerunt. hostes
 qui alioqui in defendenda arce strênuos se-
 se & rei militaris experientissimos exhibue-
 rant, omni spe recuperandi ea quæ amiserat
 abiecta, fugæ se dederunt: quamlibet nihilo-
 minus fuerant agiles & ueloces, non tamen
 sic præcurrere potuerunt, quin plurimi & ter-
 ra & per stagna in ipsa fuga à nostris ante-
 uerte

208
 uerterentur. Vbi magna cædes hostiū quam
 uis fortiter repugnantium, facta est. Quan-
 tum doloris, indignationis, animiq; impoten-
 tiæ, atq; ægritudinis impurissima illa bellua ac
 Christianismi pestis maxima, Heredin Oeno-
 barbus ex strage suorum, rumoribusq; ama-
 ris & iniucundis qui ad eum de detrimento
 accepto, factaq; iactura perferebantur, conce-
 perit, facile est unicuiq; coniectura conse-
 qui. quin plurimi captiuorum qui in triremi-
 bus Cæsaris uincti asseruabantur, propter fu-
 gam commilitonum suorum & rem malè ge-
 stam, eo deuenere furoris & desperationis, ut
 manus intulerint: præciosq; iugulo mor-
 tem sibi consciuerint. Dum hæc ante Goule-
 tam geruntur, Halaasan Tunetensium rex,
 cum aliquot Mauris cognatis suis & affini-
 bus, in castris Imperatoris, regio more tracta
 batur: assignatis illi ministris, qui eidem in-
 seruirent & administrarent. Decumbebat au-
 tem in tapetis humi stratis, ibidemq; prande-
 bat & cœnabat, eo corporis habitu, ut manus
 & pedes iuxta mappæ essent propinquæ, atq;
 inter agendum, alterū pedē manu tractabat.
 Quod nostratibus uisum fuit nouum. sed id
 mos est illis patrius & gentilitius: Similes e-
 rant gestus & mores Maurorum qui circum
 regem suum sine ullo discrimine iacebant se-
 mila-

milaceri & nudi: qui nonnunquam rupto silentio
 clarius ipso Rege simul omnes uociferabantur.
 In Rege uero maiestas quaedam & seueritas,
 quam reuerentis, non formides, semper relu-
 cebat: Ac netum quidem ulla extitere indicia
 Satrapas regni Tunetesi eo esse animo ut regi
 suo ferre uellent suppetias: licet ipse interim
 dissimularet, diceretque se à quibusdam alarbi-
 um suorum accepisse litteras, quibus pollice-
 bantur se illi auxilio adfuturos, atque adeo
 tunc fuisse in itinere. Imperatori non uideba-
 tur consultum eiusmodi arundineo baculo,
 ficulneoque praesidio niti, uerum quod res erat
 suspicabatur, satrapas puta & alarbas illos
 expectaturos, quod oppugnatio arcis Goule-
 tanæ euaderet. Atqui ne expugnata ea quidem
 ullum argumentum fauoris bonaeque uoluntatis
 ab illis erga Regem ostensum est. Cui regi
 pro miraculo quodam & ostento fuit uidere
 prosperum successum & gloriosam Impera-
 toris uictori. Quibus gaudiis, iubilis accla-
 mationibus, milites Casariani, tam insignem,
 tam inauditam uictoriam cocelebrarunt, ma-
 lo unicuique suo cum animo reputandum re-
 linquere, quam pauca scribitur endo rem ipsam
 eleuare. Vbi tam tutus in arcem pateret acces-
 sus, uidisses plurimos agminatim illo adcur-
 rere, tum ut arcem ipsam, tum ut munitionum ruinas
 & re

& reliquias damnaeque data uiderent. Est autem
 arx Gouletana turris quaedam quadrata, ad-
 mirandae crassitudinis, altitudinis autem,
 duarum contignationum, ambitu interiori
 complectens passus quadraginta, exteriori ue-
 ro & in frontispicio circiter quinquaginta.
 Intus est Cisterna quaedam insignis, quae to-
 tius aedificii aquas pluuias excipit: sunt & for-
 nices quidam concamerati, in modum prom-
 ptuariorum penuri & annonae conseruandae
 extracti, è quibus quicquid auferri potuit: à
 stipendiariis quibusdam & legionariis com-
 pilatum & conuasatum fuit. Erat in eadem ar-
 ce magnus numerus arcuum & iaculorum (nam
 in dimicando ferè arcubus utebantur) è qui-
 bus iaculabantur tela oblonga ferro peracu-
 to in extremitate armata, quod in uulnere
 quod fecerant extractis telis permanebat. In-
 uenta sunt quoque tormenta cum minuscula
 tum maiuscula, circiter quadraginta, inter quae
 unum fuit praelargi orificii, quod eiiciebat
 globos ferreos amplitudinis latissimi pilei:
 fuerunt & ex praecipuis non pauca alia, pas-
 sim liliis, alia salamandrae figura, & du-
 plici digammate aelico insignita, qui-
 bus in altero latere insculptum fuit, aut in-
 fufum, hoc elogium literis Romanis, Nu-
 trisco & extinguo. In altero latere, alterum
 elogi-

ælogium literis Arabicis, Non arbitror neque alitis uolatu, neque sinistro cantu oscinis, neque tripudiis solistiniis, opus esse, ut augureris & diuines unde tormenta illa, eiusmodi notis & ælogiis notata, allata, aut cuius iussu & impensis illic fuerint fusa. In confesso est omnibus, bellicas expeditiones, castrorum & arcium oppugnationes, militares congressus, conflictationes, incurSIONES, & inuasiones, non fieri sine reciproca utriusque partis iactura: ferèque usuenire ut periculum non sine periculo uitetur, quo factum est ut ex militibus Cæsarianis multi fuerint desiderati, plerique grauitèr uulnerati & faucii, alii puluere tormentario temerè accenso, alii eminus iaculis, & minorum tormentorum glādibus, alii cominus gladiis, gæsis, contis, & lanceis; nonnulli maiorum tormentorū iaculationibus, partim manus, brachia, pedes & crura, partim coxas, & scœmora reportabant, aut planèrupta, aut saltem luxata. Nec defuerunt quibus certæ corporis portiones fuerunt machinarum iactibus ademptæ. Inter quos Hispanus quidam (ut scribit Consentinus) humilis fortunæ, sed animo Thebano illo, tantopere multorum historiis concelebrato, non inferior: dum fortè cruribus simul cū scœmoribus globò æneo è tormento emisso, truncatur, simulque

mulque tormentum minusculum, quo utebatur, è manibus illi excutitur, plus sollicitus de suo tormento, quàm uita, undique circumspicit tristis, uisumque (manibus reliquoque corpore sese illuc ut potuit aduoluens) hilaris brachiorum sinu uelut deosculabundus complectitur, & quasi re salua uitam expirat. I nunc & mirare Epaminundam illum, qui rogauit moriens an clypeus esset saluus, & an pro patria staret uictoria! Habes Hispania unde quis alioqui satis laudis audida gloria & cristas tollere queas. Plerisque certa membra scierant concisa, ut solùm à neruo aut particula cutis dependerent. quibus industria chyrurgorum id quod dependebat, nec spes erat fore ut alteri membro coalescere aut conferminari posset, præcidebatur: reliqua parte ferro ignito ne sanguis immodice efflueret, adusta: adeò ut miserum & iniucundum esset spectaculum illorum uidere calamitates, ac audire quiritationes. Et quamuis in castris plurima essent loca recipiendis faucibus, truncis & luxatis, aut alioqui uulneratis destinata, eisque præfecti medici, chyrurgi, myropolæ, & administri, tamen fieri non potuit quin plerique uitam cum morte commutarent. scelices sanè & fortunati, qui puta ea gratia morti sese obiecerant, ut domino Iesu Christo

sto Seruatori & Redemptori suo litarēt, quo-
rum corpora in glarea & arena cōdita & se-
pulta fuerunt, aīa Dei Opt. Max. misericor-
dia uiuunt in æuum. Imperator optata poti-
tus uictoria, Gouletam præsidio sexcentorū
militum legionariorum munit: cadauera ho-
stium cæforum quæ plurima inuenta sunt, e-
quorum item & camelorū, in altissimis scro-
bibus infodi iubet: ne fortè ex fœtore corru-
pto & infecto aere, lues aliqua in exerci-
tu suboriretur. Christianorum autem qui
in ea expugnatione desiderati sunt, corpora,
religiosè condita fuerunt, crucibus in tumu-
lis eorum infixis. Idibus Iuliis, qui dies pro-
ximus fuit à uictoria, Imperator cōuocato cō-
cilio ducum, antesignanorū, primipilorum,
decurionum, centurionum, & eorum qui illi
tam in publicis quàm priuatis negociis à cō-
siliis sunt, cum illis cōsultat & deliberat, quid
potissimum factū opus sit, ut nō solūm uice-
rit, uerum etiā uictoria utatur. Ibi sententiis ua-
riatum est: alii suadentibus, ut quasi re per-
fecta in Hispaniam redeat, alii contra recla-
mantibus operam illi & impensas periisse ni-
si Tunetum etiā capiat, & ni oēs insulas pro-
pinquas à quibus periculū immineret in po-
restatem suā redigat. Vicit posterior & quidē
sanior sententia, quare signo dato imperatū
est

est ut oēs Tunetensium expugnationi sese ac-
tingerent. Decimo sexto Calendas Augusti
manipuli aliquot & cohortes peditū Germa-
norū & Hispanorū, Tunetium uersus progre-
di cæperunt, trahētes secū duodecim tormen-
ta bellica, quos Imperat cū reliquo exercitu
sequi decreuerat: sed quia ab itinerum peritis
postea illi renunciatū fuerat uia quæ ab illo
latere Tunetū ducbat, impeditiorē magis quæ
salebrosā esse, quā ut cōmodè illac exercitū suū
traducere posset, eādēque insidiis alii quæ mille
periculis aptiorē esse, quā alteram: iussit eos qui
præcesserant reuocari, qui sine ullo detrimen-
to machinas in castra retraxerunt. Decimo
quinto Calēdas Augusti & die proximo, plu-
rima tormenta manscula cū globis & pulue-
re tormētario aliis quæ rebus ad expugnationē
arcis Gouletanæ è nauibus exportata, rursus
in easdē exportata sunt. Cū hac aguntur Im-
perator cum suis, uariis curis angitur: profe-
ctioque Tunetensis mirè ipsum sollicitat. Prin-
cipio, uidet quæcumque Halaasan de alarbiū,
propinquorū, suburbanorū, atque oppidano-
rū auxiliis magnificè iactitasset, uana esse oīa
& mera somnia: cū nemo illorū signa ulla fa-
uoris subsidiue in illū usque diē erga Regē suū
præ se tulisset, neque pro ipso, quibus summa ob-
lata fuisset opportunitas cōtra Oenobarbum
arma

arma sumpſiſſet. Proinde non oſcitanter ſe-
cū expendens q̄ grauis & difficilis ſubeunda
eſſet prouincia, tum quòd longius à mari ab-
ſtractis, periculum eſſet ne ſatis cōmodè com-
meatus aſportari poſſet, ac, quòd in tota illa
regione rari admodū eſſent putei, à quorū a-
ditu hoſtes, ipſos facile prohibere, aut eoſdē
ſaltem inficere poſſent & uitiare, dulcium a-
quarum laborarent inopia: tum quòd machi-
næ bellicæ propter iumentorum ſarcinatio-
rum penuriam, manibus militum terreſtri iti-
nere pertrahi debuerant: contra, cum illi in-
mentem ueniret, Oenobarbo, niſi ex Barba-
ria exturbaretur, maximam relinqui oppor-
tunitatem in fines Chriſtianorum oraſq; ma-
ritimas, Cæſareæ ditioni ſubiectas incurſan-
di, omniaq; peius q̄ prius (ut potè qui damno
accepto eſſet irritatus) perturbandi, miſere-
returq; fortunam Chriſtianorum qui Tuneti
pedore & ſqualore obſiti in carcere & uincu-
lis degebant: miſereretq; ipſum regis qui è re-
gno exactus omnibuſq; fortunis ſuis ſpolia-
tus, ab unius Imperatoris penderet miſericor-
dia & auxilio; conſultiſſimum uiſum fuit ca-
pto Tuneto, Oenobarbū opprimere aut ex-
pellere, Regemq; reſtituere, ut tãto beneficio
deuinctus & obligatus, Reip. Chriſtianæ, Im-
peratori, ciuſq; ſucceſſoribus, ſociis & ami-
cis,

eis, perpetuo confœderatus: neq; unq̄ bene-
factorum, à Cæſarea Maieſtate acceptorum,
obreperet illi obliuio. His oibus æqua lan-
ce expenſis, cōſtitutum fuit aciem ordine in-
ſtructam, per alterum Gouletæ latus quod il-
lud iter magis eſſet peruium, neq; tam multis
periculis expoſitum, Tunetum uerſus dedu-
cere: principe Melphiæ cū cuncta claſſe, Gou-
letæ relicto, cui hoc præcipuè curæ eſſet exer-
citiū cōmeatu & annona proſequi, & de recen-
tibus aquis aliisq; requiſitis, per ſtagnū quod
Tunetū ducebat proſpicere: oiaq; munimen-
ta quæ pro arcis Gouletanæ diuerberatione
& excidio è nauibus elata fuerant, cum tor-
mentis quæ in ipſa arce deuicta, inuenta fue-
rant, eiſdem ut inferrentur operam dare. De-
cimo tertio igitur calendas Auguſti, Impera-
tor claſſicum cani, totumq; exercitum in for-
mam iuſtæ aciei inſtrui iuſſit, qui per omnes
ſuas partes digeſtus, progredi cœpit, ſex tor-
mentis maioribus, totidemq; mediocribus,
brachiis & robore militum pertractis, com-
meatuq; quinque dierum ſecum allato. Impera-
tor cui præter cæteros, res cordi fuit, à ſum-
mo capite imum uſq; calcaneū armatus, per
ſingulas turmas, cohortes, & legiones nō ſi-
ne ſummo ſpectantiū gaudio obequitare, ma-
nipulos concenturiare, phalanges cōdecuria-
re,

re, oēsq; bono aīo esse, certanq; sibi cum Dei adiutorio uictoriam pelliceri. Iubere deinde ad cataphractos redire, & unumquemq; sui muneris & functionis admonere. In progressu autē, ipse sublimi conspiciendus in equo uexillum primarium, quod Domini nostri Iesu Christi crucifixi habebat effigiem, antecederat: quē quicumq; conspiciabatur, immensa perfundebatur lætitia, feruentissimoq; inflammabatur ardore & desiderio: ad extremum usq; habitū pro Christianismo, ueluti pro focis & aris præliandi. Cumq; eo ordine ad duo processissent miliaria, ecce Turcæ & Mauri, ex oliuetis ubi delituerant emergētes & hac illac per uiam cursitantes, nostris sese prodiderunt. Erat nō procul illinc in eodem itinere Oenobarbus cum sex milibus Turcarum, Maurorum uerò & aliorum partim equitum, partim peditum, milibus cētum. Imò relatu quorundam Christianorum qui Tuncro in Christianorum castra profugerant, cognitum fuit Oenobarbum habuisse plus centum quinquaginta milia militum, Equites scilicet ad milia uiginti, reliquos pedites. Quod tātō credere procliuius fuerat, quod ipse Oenobarbus duobus diebus proximis oēs copias suas recensuerat & Alarbas Maurosq; oēs militari sacramento auctorauerat. seq;

conle

consequi coegerat, acieq; instructa, cum Imperatore conflagere, Imò & castris exuere de creuerat, in eum namq; finem castra sua uallis, fossis, aggeribus, & turribus munierat, machinasq; in propugnaculis collocauerat, eo loco nostros expectans, qua illis uellent nolent, iter faciendum esset. Imperator per quosdam exploratores curauit agmini suo prospici de loco ubi pernoctaret, accommodo multum & apto, tum quòd ibi tutior fuisset ab hostium incurstationibus, tum quòd multos dulcium aquarum puteos illic inuenisset. Verū hostes re animaduersa, quia nostri lentius promouebant, quod tormēta sua robore brachiorum trahere debuerant, facillè locum illum præoccuparunt. Imperator uidens in celeritate spem uictoriæ consistere, magnis itineribus multo conatu pertractis machinis ad locum pugnæ accelerabat. quocum uentum est, principio bombis & tonitru tormentorum eiaculatorum se mutuo salutarunt: deinde signo dato, magnis utrinq; animis & uiribus eminus tormentis, telis, iaculis, fundis, cominus hastis, gæsis, malleolis, fisis, & uersis gladiis, acriter pugnatum est. Quo in conflictu, tanta animorum alacritate Casariani rem gesserunt, ut quanq; ex

conti-

continuo itinere lassī & opere fatigati, cū integris, nihilq; quod nō (absit uerbo inuidia) fortissimos & strenuissimos milites facere deceret, molientibus, dimicarent: tamen ruptis ordinibus cedere, magnoq; tormentorū numero amisso, terga uertere compellerent: qui q̄q; ad teli iactum abacti, sese colligerēt, & uelut bellum redintegraturi, tormenta quæ reliqua habebant exonerarent, robur tamen & alacritatem animorum, disciplinamque militarem Cæsariani exercitus considerantes, mutata sententia, fugerunt: relictisq; impedimentis, & projectis hastis, cesserunt arenæ. Milites Cæsariani quilibet ex itinere æstuq; intolerabili propemodum enecati, ea tamen alacritate cum hostibus congressi sunt, ut plurimos occiderint, reliquos in fugam conuerterint multo maiorem facturi stragem, nisi præ siti & calore immodico tantum non exanimati, ab hostibus persequendis sibi temperare, & reficiendis corporibus non nihil sibi dare debuissent, cuius rei gratia ibi pernoctarunt. In prima illa dimicatione ex Christianis, non plures octo desiderati sunt, neque ii milites, sed uiri & mulieres qui sarcinas adferebant & à uia militari aberrauerāt. Fuit autem illis in locis tanta dulcium aquarum penuria, ut exhaustis fontibus & puteis quos repererāt,

limum

limum ipsum bibere substinuerint. Imo pleriq; militū quibus ad puteos patebat aditus, sudariola & indusiorum extrema terræ ex aqua quæ ex situlis aliisq; uasis haustoriis aufugerat, humectata, impresserunt, oriq; ad mota suxerūt. alii haustum aquæ frigidæ aut citreū, arācinnūmue malū, aut simile quiddā quo sitim leuare possent, precio multorū ducatorū redimere uolentes, uenditorem non inuenerunt. Vidisses animosos milites illos qui paulo ante inuicti, copiosum illum Oenobarbi exercitū cōuerterunt & profligauerūt, nūc siti, fame & æstu intollerabili uictos, eò deuenisse impotentia animi, ut non temperarent à conuiciis maledictis & miseris complorationibus. Audiuisses eos caput Regis Tunetēsis mille diris deuouere, quod promissum non præstaret, Cæsareumq; exercitum annona & commeatu non adiuuaret. O miseram naturæ humanæ conditionem, quæ eius modi necessitatibus sit obnoxia, quas uicisse Herculis cuiusdam aut Sampsonis sit uirtus. Sed conspecto Imperatore, abstinerunt à querelis, fuitq; inter tot murmurātium milia silentium plusq; Pythagoricum: tātum potuit unius capitis præsentia. Duodecimo Calendas Augusti, Imperator iam cælo albescēte, copias suas eo ordine, quo die superiori, Tu-

F

netum

netum uersus produxit, nec sine causa ordinatim incessit. Metuebat enim ne qui profugerant, collectis uiribus, alicubi in itinere ex insidiis existerent, sibi que negocium facerent. Sed nil eiusmodi accidit: Fugerant namque non redituri: cumque non amplius miliario à Tuneto Cæsar abesset, à quibusdam Christianis qui ad ipsum contugerant, certior factus est, Oenobarbum cum suis ducibus, alarbis, & militibus fugitiuis plurimisq; equis & camelis uariis rebus onustis, uesperæ diei præcedentis in montes proximos sese recepisse, primoq; diluculo ad arcem ciuitatis reuersum, conatum fuisse irrumperè, omnemq; thesaurum auferre, & multa quæ ad defensionem arcis pertinebāt, igni perdere. Sed Christiani qui illic in neruis & compedibus detinebantur, plus minus uiginti milia, metuentes ne uiui comburerentur, quod Oenobarbus sese facturum minitatus fuerat, præsidio diuino, in quo spem omnem collocauerant freti, & adiuti, fractis manicis & pedicis, oclusisq; castri ualuibus, Oenobarbum abgressu arcis prohibuerunt, applicitisq; tormentis suis locis, acceptisq; armis quæ ibi in uenerant, arcem ualidè fortiterq; tutari cœperunt. Oenobarbus uidens se frustratum sua spe, metuensq; ne fortè in manus illorum incideret

cideret, aut à Cæsarianis militibus opprimeretur incautus, cum primariis suis ducibus Iudæo & Cassidiabolo, aliisque tum Turcis tum Mauris, autugit quàm potuit celerrimè. Quæ omnia Imperatori per Christianos bona fide renunciata sunt: neque multo post Imperator, uiso signo quod Christiani ex editissimo loco ostentabant, erat autem uexillum candidum, quo significabant tutum in urbem patere accessum, exercitum suum eo ordine quo diebus superioribus, antecedere iubet: rectaq; cum eis ciuitatem ingreditur, datæque Christianis omnibus libertate, faustis, gratulatoriisque omnium acclamationibus excipitur: & turba Christianorum emancipatorum, tum manus eius tum pedes pro beneficio maximo ab ipso accepto, exosculantium tantum non premitur. Neque iniuria, nam sine gloriosa illa uictoria, nullam omnino salutem sperabāt, unica illis erat salus: in captiuis illis fuerunt nonnulli qui multis ducatorum milibus libertatem ab Oenobarbo redimere uoluerant, sed nondū cum tyranno sic redierāt in gratiam, quin mallet illos squalore & pœdore contabescere, quàm ullis cum eis transigere conditionibus, milleque crucibus & mortibus excarnificari, quàm semel quamlibet crudeli morte trucidare. In-

uentifunt inter illos Franci octoginta unus, qui partim cum actuariis Ducis Petrono, partim multo ante & post capti fuerant: Quos omnes libertati restitutos ad Dominum de Vely, qui tum nomine Regis sui apud Imperatorem legationem obibat, misit ut prima quaq; opportunitate in patriam ablegarentur. Inter mancipia, fuerunt plerique opifices & artifices Christiani, quorum opera arte & industria in construendis & armandis nauibus aliisque rebus faciendis, Oenobarbus utebatur. Reperta sunt in arce plurimae machinae bellicae, uela, item & copiosa materia ad noua conficienda, multaq; armorum genera, non huius seculi, cassides, manicae, brachialia, thoraces, tibialia disteriis & elogiis auratis insignita: arcus, tela, balistae, iacula, quae a tempore sancti Ludouici, qui in conatu expugnationis ipsius urbis dissenteria obiit, ibidem conseruata fuerant. Quae omnia non sine stupore & admiratione, Caesariani uidebant & manibus tractabant. Post introitum Imperatoris in urbem, ecce tibi miles Hispanus, aliquotq; alii stationarii, passim in aedes magno impetu irruunt, ostia, fenestras, promptuaria, arcas, mercatorumq; officinas & tabernas effringunt. Mauros resistentes occidunt, spoliant, compilant, euerrunt omnia cum pulue

re

re. In profundissimis cauernis, pœnariis, cellis, imo cisternis & puteis, scrutationem faciunt argentariam. Quid multa? ne a templis quidem & larariis Maurorum manus abstinent. Sed libros omnes claustris aureis & argenteis nudatos, conscindunt: signa ex marmore ex iaspide subnigro exsculpta, multaq; toreumata preciosa auferunt: nihil intentatum, nihil intactum (ut est natio auri auida) relinquunt: praeter aediculam quandam precibus & sacris Christianorum, qui negotiationem gratia Regi uectigales erant, consecratam. Mauros item cuiuscunq; ordinis, sexus, & ætatis, qui cladi supererant, ad tria in circuitu milia conquistos in ciuitatem adducunt, & sicut aliam praedam parentes in conspectu liberorum, & contra maritos seorsum ab uxoribus uendunt. Fuit autem numerus mancipiorum precio distractorum, decem ferè milium. Multi stipendiariorum a Christianis de thesauris absconditis admoniti, loca subterranea diligenter perscrutantes, multum auri & argenti effoderunt. Sed nec ipsi Christiani recens libertate donati, sibi defuerunt, uerum magnum auri modum sibi conuasarunt: sic tamen moderatè, ut ex immenso illo opum aceruo, quae in arce repertae sunt, praecipui aliquot duces & centuriones, ad multa milia ditati sunt. Fu

F 3

it au-

it autem illa compilatio facta consensu Regis, qui sic suos ultus est, quod fidem fefellerant, neque cum successum Imperatoris cognouissent, contra Oenobarbum pro Rege suo arma sumpserant. Eodem die Rex ipse urbem ingressus est, multosque Mauros utriusque sexus, qui illi dum regnaret, familiares & necessarii fuerant, curauit redimi. Conuasio illa nil profuit Germanis, quibus solum permissum fuit, esculenta & poculenta rapere, quare male & incommodè cum illis agebatur, quod non inuenerant plurimas cellas generoso uino refertas: repererunt nihilominus multas cisternas aquarum dulcium, quarum copia compensare potuerunt, quam in dimicando passi fuerant inopiam. Postridie edicto capitali cautum fuit, ne quis exinde compilare auderet, sed unusquisque ad sua signa rediret, ne nimia illa quiduis audendi licentia, in grauius aliquod malum exiret. Imperator quamdiu commoratus est in urbe, de omnibus quæ mari, quæ terra geri conueniret, quemadmodum maximè pro loco & tempore expedire putabat, matura deliberatione decreuit & prospexit. Nec raro Regem ad se accersi iussit, de quibus eiusmodi rebus quæ Reipublicæ Christianæ & nunc & olim utiles & salutes forent, cum eo commentatus est.

est. Sexto Calendas Augusti, relicto Tunicio omnes copias suas in uicum quandam nomine Ludam, duobus milibus à Gouleta distitum reduxit, à quo non procul labebatur riuus quidam aquarum dulcium, qui exercitui Cæsareo magno usui & solatio fuit: eo autem consilio accelerabat ab urbe abitum, ut ciuibus, incolis & inquilinis, qui aufugerant, dispersis per agros, montes & conualles, uelut oues sine pastore palantes, huc illuc diuagabantur, pateret reditus. Calendis Augusti, cum acie omnibus suis ordinibus & partibus egregiè instructa, in locum ubi ante Gouletæ expugnationem castra fixerat, iuxta turrim illam quæ ab aquis uicinis uomen sortita est, rediit. In itinere inuenta sunt plurima cadauera Maurorum à nostris occisorum, aut quod uidebantur illis inutilia quedam esse telluris pondera, ex quibus nullum fructum sperabāt: aut ut sic de hostibus, quorum causa famem, sitim, æstum intollerabilem tollerassent, milleque mortis periculis expositi fuissent, sese ulciscerentur: atque inter illa fuerūt quædam mulierum corpora adeo pinguium & carnosarum, ut hubera illis ad coxendices usque propenderēt, tibiæque perinde essent crassæ, atque nostræ regionis esset robustissimorum uirorum scemora, res certè quæ fidem scriptori

ptori merito abroget, nisi oculorum cognitione contestata confirmataq; foret. Imperator ut ea quæ in naues importari & exportari ad Gouletæ defensionem necesse esset, commodius deferrentur, iusserat dici cauponibus, cupediariis, falsamentariis, cenopolis, & cuiuscumq; generis mercatoribus & institutoribus, ut amotis tuguriis & tabernis suis, omnes merces suas in nauigia ad hoc destinata, inferrent: Verùm cum legnius imperata facerent, tertio nonas Augusti edicto cautum est, ut nisi ante uesperam diei sequentis iussis obedirent, impune omnia illis expilari & inuitis auferri possent. Qua occasione, milites nonnulli insolentiores, & ad rapinam plus æquo propensi (utpote quibus hoc uehementer dolebat, quod non licuerat ipsis, quemadmodum Hispanis, Tunetensium opes deprædari) commoti & incitati, eò peruenere audaciæ & temeritatis, ut postridie cum prima luce, in tabernas & officinas negociatorum & propolarum irrumperēt, & quicquid esset obuium conuasarent. Qua re cognita Imperator illorum petulantiam indignè ferens, consensu equo, Gouletam magna cum celeritate peruenit, & malo illi, credito citius, obuiiuit. auctores mali, ne impunitas aliis ad similia aut maiora designanda, animos adderet,
acin

ac in posterum documentum statueretur ne quis talem imitaretur amentiam, grauissimas suæ temeritatis dederunt pœnas. Duces quoque, centuriones, decuriones, tribuni, & decani, sub quibus militabant, seueris & acerbis uerbis ab Imperatore castigati fuerunt. Imperator omnibus pacatis in castra sua reuersus est. Octauo Idus Augusti, Halaasan Tunetensis Rex in castra Imperatoris uenit, ut quæ prius Tuneti cum Rege, deinde in castris Cæsareis cum aliquot Regis consiliariis pacta acta, & transacta fuerant, iureiurando confirmaret ac corroboraret: cuius pacti hæc summa est & tenor.

Principio Halaasan Tunetensium Rex, se ab Heredin Oenobarbo, genere & natione Turca, regnis suis exutum, & sine ulla spe eadem recipiendi per uim, fraudem, & tyrannicam inuasionem, ex illis exactum fuisse ingenue fatetur, numinisq; beneuolentia, ac Caroli quinti Imperatoris semper Augusti armis, ad quem uelut ad asylum quoddam omnibus diuitiis, opibus, uiribus, præsidio, consilio destitutus, confugerat, & in cuius fidem atque tutelam se salutemq; suam dederat: qui que Gouletam firmissimo Turcarum, aliarumq; gentium præsidio munitam, omniq; apparatu bellico instructissimè armatam, bello ex-

Io excidit, impurissimumq; Oenobarbum cum cuncto exercitu castris exiit, tergaque uertere compulit: deinde Tunitium cepit: in regna sua se restitutum & repositum cepit: in regna sua se restitutum & repositum agnosco, tantiq; beneficii à Deo Opt. Max. eiusdemque fidei atque religionis propugnato-
re strenuissimo, Imperatore semper Augusto acceptimemor orthodoxiæ assertores omnes, cuiuscunque sexus, ordinis, nationis, ætatis, conditionis, quamlibetq; enormis, ac nefandi criminis, facinoris, aut flagitii reos, quos hætenus in regnis & prouinciis suis pro seruis & mæcipiis, aut usurpauit, aut uinctos seruauit, gratis sine ullo redemptionis precio, citra omnem fraudem dolumq; malum, liberos atque emancipatos dimittito: atque ut tuti ad suos se recipere possint, præsidio & uiatico eosdem prosequitor: proinde, ne idem Rex, aut qui in regnū succedent, quempiam eorum qui ditionis Imperatoris aut fratris eius germani, Domini Ferdinandi Romanorum, Hungariæ & Bohemiæ Regis, nunc sunt, aut quauis occasione in posterum erunt, aut etiam eorundem successorum uiri sint an mulieres, sacri an prophani, iuuenes an senes, exinde pro seruitiis & mancipiis abutuntor, nec in neruis & compedibus uinctos detinento. Idemq; Imperator de Regis

gis Tunetei eiusdemq; successorū subiectis, se facturum pollicetur.

Idem Rex & quotquot post eum regno Tunetensi præerunt, quosuis Christianos in uniuerso Tunetensium regno habitare, conuersari, negociari, suo ritu & religiōe uiuere, templa, sacella, oratoria, siue monachorum & cœnobitarum, siue uulgi promiscui, manere intacta & inuiolata, nouaq; ædificari & dedicari in locis ubi præfati Christiani domos aut possessiones habebunt, sine ullo obstaculo, aperto aut clandestino permittunt. Nullos item Mauros Christianæ religioni initiatos, siue Valætinæ, siue Bæticæ sint regionis, siue ex aliis regnis Cæsareæ Maiestati subiectis oriundi, ad suaq; regna admittunt, neque profugos recipiunt: quin potius quocumque prætextu illuc transfugerint aut uenerint exigunt, ac tanquam hostes & capitales inimicos, quoties eos ibi aut latitantes, aut negocia & commercia exercentes deprehenderint, persequuntur: nisi fortè diplomata sincera & legitima, non inducta, rasa, aut ullo modo uitiata, indulti Cæsarei aut Vice regum, Vicariorum, uel Præfectorum prædictorum locorum, ostendere possint. Quia uerò ter ille execrandus Oenobarbus plurima adhuc loca Regno Tuneteo & terris Cæsa

Cæsareæ Maiestatis, cōfinia, cuiusmodi sunt
Aphrica, Bōna, Briferta, & nonnulla alia, per
uim occupat, Vnde paruo negotio in regnū
Tunetenſe & prouincias ac insulas Cæsareæ
Maiestati subditas, suo more incurere, om-
niāq; pyratice prædationibus infestare pos-
set: quod certè tum Imperatori, tum Regi, lu-
culento damno esset, neq; sit penes Regē pro-
pter incōmoda ab Oenobarbo accepta, (qui
puta thesaurum omne tantum non expilauit,
omniāq; scædæ & nefariæ uastauit) prædicta
loca etiamnū tyrannidi Turcarum obnoxia,
recipere & recuperare. Rex eiusdemq; succes-
sore quicquid iuris in ea habet aut olim ha-
bere potuerunt, etiam nunc cū in manu &
potestate Oenobarbi sunt, Imperatoriæ Ma-
iestati eiusq; posteris Hispaniæ Regibus, pro-
tuitione Regni Tunetenſis & protectione re-
gnorum & prouinciarum Reipub. Christianæ
danto, concedunt, & in eos transferunt.
Quòd si Imperator ea loca aut bello aut
alio quouis modo in suam ditionem redege-
rit, eundem & successores tanq̃ sua cum om-
nibus prouentibus & emolumentis sine ulla
oppositione possidere sinunt, neque aperto
Marte aut tectis & dolosis insidiis obuiā eun-
to atq; impediunt.

Sed quoniam res ipsa docuit plurimum cō-
ferre,

ferre, non solum ad custodiam Regni Tune-
tenſis, uerum etiam pacem & tranquillitatem
totius Reipub. Christianæ, & præsertim tute-
lam iusularum, ciuitatumq; maritimarum im-
perio Cæsareæ Maiestatis subiectarum, ut
Gouleta firmis præfidiis & inuictis munitio-
nibus communiatur: ne rursus detur anſa im-
purissimo pyratæ illi Oenobarbo ea recepta
& ut prius fecerat, instructissime munita, re-
gnum Tuneteum denuo inuadendi, locaque
omnia circumiacentia pyratice populationi-
bus uexandi. Cumq; non sit promptum Regi
propter cladem & damnum acceptum id face-
re, liceatq; Imperatori eam, non sine suorum
discrimine & strage ac incredibili sumptu ex-
pugnatam iure belli sibi uedicare, Rex eiusq;
posteris quicquid iuris in eā habent, aut olim
habere se iactitare possent abneganto, & in
Cæsaream Maiestatem eiusdemq; successo-
res iam nunc transferunt, ac bona fide ce-
dunt: oppidulumq; ipsum simul cum arce
& agro quaqua uersus ad duo patet miliaria,
unā cum turri quæ ab aquis nomen habet, si-
ne ulla contradictione manifesta aut clan-
cularia habere & possidere permittunt: ea
tamen lege, ut liceat Mauris uicinis & qui rui-
nas ueteris Chartaginis incolunt, illuc liberè
uenire a quatum. Sit præterea integrum Impe-
ratori,

ratori, & quotquot futuris retro seculis in de
mortui locum surrogabuntur, eadem loca
pro ut illis libitū erit munire. Qui uerò Gou
letæ & in locis uicinis in præsidio erunt, libe
ram & ab omni uectigali ac tributo immunē
quotiescunque uolent: Tunetum & pagos
adiacentes usque, nauigationem habent.
Eodemq; liber illis aditus & abitus, conuer
satio & negotiatio, quidlibet iusto precio
absque omni exactiōe emendi, auerendi, se
cumque exportādi, sine ulla prohibitione, fa
cultas esto. Sed si præsidarii arcis Gouleta
næ & qui loca uicina habitāt, merces aliquas
siue Tunitii, siue in aliis regni ciuitatibus, ui
cis aut arcibus uendere uoluerint, quod iure
& more loci numerari receptum, & à præfe
cto arcis Gouletanæ constitutum fuerit, sine
omni dolo & fraude soluant & numerent.
Quòd si facere recusauerint, aut imposturam
aliquam in contractibus & pactis fecerint,
aut alicui facinora punitione digna desi
gnauerint, is qui tum arci Gouletanæ præfe
ctus erit, simili animaduersione, qua in Mau
ros regniq; Tunetensis subiectos à Rege aut
illius uicariis animaduertetur, in illos ani
maduertito, eademq; pœna multato. Præ
fectus arcis Gouletanæ, se hæc omnia farta
te cta seruaturum pollicetur, & sacramento
atque

atque iureiurando sese obstringito. Placuit
præterea Cæsareæ Maiestati ut cōtractus &
commercia Gouletæ & in locis uicinis fieri
solita, deinceps more consueto fiant: & quic
quid commodi Regi illinc accedere consue
uit, omne id in lucrum eiusdem & successorū
eius in æuum cadat. Neque quisq; Cæsareæ.
Maiestati subiectorum cuiuscumque sit dig
nitatis, conditionis, uel authoritatis, ausit in
tercedere aut impedire, quominus prædictus
Rex uectigalia omnia tributa & portoria,
pensitationes item omnes, tam mari q̄ terra
per suos coactores fiscatorios & ararios cogi
& recipi iubeat, quin potius eidem ut omnia
exacta ei persoluantur, consilio, ope, opibus,
assistant & suppetias ferant. Ex quibus pensit
ationibus summa duodecim millium ducato
rum singulis annis præfecto arcis Gouleta
næ numerabitur. Sex puta millia, Octauo Ca
lendas Augusti, qui dies diuo Iacobo sacer
est, sex uerò alia, Octauo Calendas Februa
rii, quod die sunt feriæ conuersionis sancti Pau
li. Quorum prior terminus, cedit Octauo
Calendas augusti anni tricesimi sexti, alter
Octauo Calendas Februarii anni tricesimi se
ptimi, idq; calculo Romano, & sic deinceps
in perpetuum. Publicani uerò & redempto
res quibus addicta erunt prædicta uectigalia
portoria

portoria, & pensationes, aut coactores & quaestores, quibus ea cogendi & recipiendi à Rege data erit prouincia, singulis annis, terminis assignatis, loco ad hoc destinato, his quibus eandem summam recipere & illis acceptam ferre, iniunctum fuerit, liberaliter soluunt. Quòd si in persoluendo cessatores aut reliquatores deprehensi fuerint, illis qui Gouletæ & arci præerunt remq; publicam ibi gubernabunt, officium publicanorum, Redemptorum, ac coactorum administrandi, prædictaq; uectigalia & tributa ad plenam persolutionem prænominatæ summæ recipiendi, eosq; qui soluere debent, ad id compellendi ius & fas est. Proinde, Maestas Imperatoria, omnem negociationem cõmercium & contractum coralium quæ in locis iuxta Tunetum & Gouletam & aliis totius Regni uendebantur, permutabantur, aut alio quouis modo alienabantur, sibi suisq; successoribus in perpetuum seruaui & retinuit, omnẽq; compendium & commodum quod ex illa negociatione promanabit, ad suam & successorum suorum utilitatem uult deriuari. Quare nulli mortaliũ, sit Christianæ, sit Mahometanæ religionis & sectæ, cõmercia eius modi & negociationes exercẽdi, præter eos quibus ab Imperatoria Maestate eiusq; successoribus

cessoribus prouincia illa tradita fuerit, facultas aut potestas esto. Placuit insuper Cæsareæ Maestati, & cum Rege ea de re cõuenit, ut exinde Gouletæ senatus & consilium, iudexq; summæ potestatis constituatur: cui nomine Maestatis Imperatoriæ, de controuersis omnium qui regnis & terris eiusdem maestatis subiecti sunt, in quacunque parte aut regione regni Tunetensis, negociãdi aut contrahendi causa fuerint, iudicandi, pronunciandi, atque in eosdẽ ob facinora admissa animaduertendi, sine omni appellatione, ac pro uocatione, plenum & summum ius esto. Regi autem illiusq; successoribus quominus suo fungantur officio, neq; apertè neque dissimulante impedire, aut quouis modo prohibere, sed neq; ullos ad ipsos confugientes, tueri & patrocinari licet. Atque adeo ut Rex Tunetensis, honoris gratia sæpe nuncupatus, eiusq; posteri quotquot illi in regnum succedent, non solum animo uerum etiam re ipsa immensa beneficia ab Imperatore accepta, agnoscant, eundemq; uelut patronum & protectorem suum regnorumque suorum, honorent, colant, & uenerentur: Cæsareæ Maestati eiusque successoribus Hispaniæ Regibus, singulis annis in æuum, sex equos Mauros eosque exquisitissimos, ac duodecim exi-

G

mios

mios falcones in æuiternam beneficiorum
 ab eius Maiestate acceptorum, memoriã dan-
 to, & offerunt. Quæ munera, qui Gouletæ
 præfectus erit, annuatim Octauo Calendas
 Augusti, feriis Diuo Iacobo sacris, noie Cæ-
 sareæ Maiestatis & successorum eius recipiet.
 Quòd si præfatus Rex, aut eius successores,
 dona illa dare neglexerint, Quinquaginta mi-
 lium ducatorum multa damnator: qui ducati
 in rem & utilitatem Imperatoris, & poster-
 orum eius Hispaniarum regum cædent. Sin
 uerò ad eundem offenderint lapidẽ, & prædi-
 ctos equos falconesq; tẽpore constituto da-
 re contẽpserint ac refutauerint, Summa cen-
 tum milium ducatorum multãtor. Quòd si
 fortẽ tertio in peruicacia sua & pertinacia ob-
 stinauerint, Imperatori eiusq; successoribus
 regnum Tunetense, oĩaq; eius territoria, ter-
 ras, insulas & continentes, occupare & tanq̃
 sua possidere ius fasq; esto. Præterea idẽ Rex,
 nulla fœdera, pacta, neq; ullã societate aut sua
 aut successorũ suorũ gratia, cũ ullis regibus,
 principibus, aut rebus publicis, siue Christianæ,
 siue Mahometanæ religiõis cultores sint,
 in detrimentum & præiudiciũ Cæs. Ma. eius-
 demq; successorũ, neq; icturũ se neq; initurũ
 promittito. Sed cõtra oĩbus ĩ rebus, Ma. eius
 & auctoritatẽ comiter colito, ac obseruato,

ac quæ profutura aut obsutura eidẽ nouerit,
 syncere & bona fide Imperato. præmoneto,
 idẽq; Imperat. regi se facturũ pollicetur. Pro
 inde inter Imperat. & Regẽ ex fœdere & pa-
 cto conuenit, ut inter ipsos successores, hære-
 desq; ipsorũ, eorundẽq; regna, ciuitates, pro-
 uincias, terras, tã cõtinẽtes q̃ insulas, perpetua
 indedituraq; coeat & perduret amicitia, iurã-
 que sint & leges uicinitatis & affinitatis, lice-
 atq; utrisq; mari & terra, quascũq; merces li-
 citas, ac non prohibitas, inuehere & euehere,
 importare & exportare, emere, uẽdere, distra-
 here, cõmutare, q̃uisue alia ratiõẽ alienare, &
 securẽ, citraq; oẽ discrimen in utriusq; regnis,
 terris & oppidis negociãdi causa, morari, di-
 uersari, egredi & ingredi, sine oĩ oppositiõẽ,
 obstaculo atq; impedimento. Postremo Rex
 Tunetensis eiusq; successores nullis pyratis,
 neq; prædonibus, qui myoparonibus præda-
 toriisq; nauibus mare infestare cõsueuerunt,
 nec cõmeatu, nec aliis quibusuis rebus assi-
 stunto: ac ne in portũ quidẽ, sed nec alios cu-
 iuscũq; religionis, nationis, aut regionis fue-
 rint, Cæs. Ma. aut sociorũ cõfœderatorumq;
 eius, inimicos & hostes, qui quacũq; uia aut
 artibus regnis & terris, aut lociis, aut cõfœde-
 ratis, eidẽq; subiectis, incõmodare, depopula-
 ri, uastare, aut quoquo alio modo nocere stu-
 dent,

dēt, admittūto. Quin cōtra magnis viribus, totoq; conatu eosdē expellūto, & exturbāto & malē perdūto. Quibus oībus inter ipsos pactis, Imper. & Rex Tunetensis iureiurando se & suos successores obstrinxerunt, fidēque Regia, bonorūq; omnium tā mobilium q̄ im mobilium oppignoratione, ac obligatione promiserunt, quod omnia & singula in conuentione & pacto præscripto comprehensa, integrē, inuiolatē, infractē, in æuum firma, rata, sartatecta, sine omni fraude & dolo malo obseruarent: nihil causæ esse dicentes, quin si quispiam illorum per se aut per alios apertē, aut tectē & clandestinē quidpiam prædictorum uiolauerit, aut uiolari & infringi conuenter permiserit, nomini & famæ illius, nota ignominia indelebilis inuratur, facerq; & execrabilis in perpetuum habeatur. In quorū omnium fidem, robur & testimonium, pariterq; ut in sempiternū firma sint & rata, Imperator & Rex Tunetensis, duo exemplaria lingua Castellana, totidēq; idiomate Arabico descripta, suis chyrographis, propriis manibus consignarunt, quibus sigillum suum uterq; appendi iussit: quorum exemplariorum duo, alterum Castellana, alterum Arabica lingua scriptum, apud Cæsaream Maiestatem: Altera uerò duo, illud Arabico, hoc Castella

no ser

no sermone perscripta, penes Regem ipsum successoresq; eius in perpetuū cōseruabūtur. Acta fuerunt ista, in tentorio Maiestatis Imperatoris Octauo Idus Augusti, anno à Domino nostro Iesu Christo nato, millesimo quingentesimo tricesimo quinto, idq; calculo Christianorum. Maurorum uerò & Turcarum Luna sexta, Mensis casa, Anno Mahometi ipsorum Prophetæ, nongentesimo quadragesimo secundo, præsentibus ibidem & pro testibus accitis & uocatis, simul & semel Domino Nicolao Perrenot, decurione & ditionis de Grantuelle Domino, primariū & intimi consilii Cæsareæ Maiestatis Consiliario, eiusdemq; sigilli custode, ac libellorum primo præfecto: Domino item Doctore Fernando de Guenera, etiam consilii primariū consiliario, & magistro Anthonio Perrenys Cæsareæ Maief. secretario & capitaneo, Aluargomes de Oroscezagal & Mahomet tātem, Hamete Gamazā & Abederehem Maieris clientibus & officariis Regis Tunetensis. Tandem deniq; ut sentētia utriusque tum Imperatoris, tum Regis dilucidius intelligatur, conuentum & transactū est inter ipsos, quod deinceps neque Imperatori, neque eius successoribus licebit, siue per uim, siue alio quouis modo & ratione, ullas urbes, insulas, ar-

G 3

ces

ces, uicos, pagos, neq; ulla loca regni Tunetæ
 sis, quæ nunc in manu Regis sunt, & aliis post
 eii regibus succedent, capere, expugnare, aut
 quauis alia uia occupare: ea tamen lege atq;
 conditione, si Rex & eius successores omnes,
 & singulas clausulas præscripti pacti inuio-
 latè obseruauerint. Placitum etiam fuit Re-
 gi, ut si quando seu bello, seu aliis artibus, ci-
 uitas cui nomen Aphrica, in conspectu Sici-
 liæ sita, quam nunc Turcæ, contra omne ius
 & fas, præsidio & bellico apparatu bene
 munitam tenent, in potestatem & ditionem
 Regis, aut eius successorum uenerit, liberum
 sit Imperatori eiusque successoribus Hispa-
 niæ Regibus, de ea statuere, quod animis ip-
 sorum lubitū erit, adeò ut si sic expedire illius
 Maiestati uisum fuerit, eandē sibi & iis qui illi
 in regnis Hispaniæ, sint Reges, aut Reginae,
 succedent, assignare & seruare bono iure pos-
 sit. Acta sunt hæc anno, mense, die, loco, & te-
 stibus supra nominatis, sic autē signata,
 Yo el Rey. Chyrographo Regis Tuneten
 sis adscripto.

Quo scedere & pacto clarè coram Imperato-
 re & Rege, ac utriusq; satrapis & consiliariis,
 tam Arabica, quàm Castellana lingua recita-
 to, Rex annuit cuncta sibi placere, eductoque
 nonnihil è uagina gladio, quem altrinsecus,
 ab

ab humero pendentem gestabat, admota ma-
 nu chalybi, per Deum suum Mahometum,
 perque Alcoranum deierabat se omnia bona
 fide & inuiolatè obseruaturum: quæ ubi in-
 terpres Imperatori declarasset, ipse deoscula-
 ta dextera sua, eademq; interfignio Crucis,
 (quod Decurio quidā, ordinis Diui Iacobi,
 pallio assutum attextumue) habebat apposi-
 ta, per crucem illā asseuerabat & iurabat, per
 se non statutum quo minus scdus inter ip-
 sos ictum, conditionesque præscriptæ, sine
 fraude & omni dolo malo seruarentur. Qui
 bus peractis, Rex ingentis agere gratias Im-
 peratori, pro beneficiis in se collatis, scq; mul-
 tis nominibus eidē deuinctum esse cum uer-
 bis, tum gestu ostendere: tandēque omni
 cum reuerentia & honore præfatus abeundi
 ueniam: Imperatori eiusq; nobilibus & consi-
 liariis uale dicto, Tunetū reuersus est. quem
 omnes satrapæ Maurique qui illum eo dedu-
 xerāt, (prius tamen manu Imperatoris reue-
 renter deosculata, assistentibusque ualere ius-
 sis) comitati sunt & domum reduxerunt.
 Post abitum Regis, Imperator nihil prius, ni-
 hil sibi duxit antiquius, quàm cum primariis
 ducibus, & consiliariis suis deliberare & de-
 cernere ea, quæ pro ratione loci, temporis,
 naturæque rerum, facienda essent, præsertim
 quo

quo ad ea quæ pro conseruatione Reipubli. Christianæ & defensione regnorum, regionumque maritimarum eius imperio subiectarum incidere possent, consideratæque gloriosa uictoria, qua, fauore gratia, & beneficio numinis potitus erat, turpiq; immanissimi tyranni fuga, detrimentoque quod magno suo cum incommodo & ignominia acceperat: nihil tam habuit in uotis, quàm iacente inimico eiusque fractis uiribus, regnum Algrense, quod per tyrannidem annos iam multos occupat, bello uexare, & si qua posset in potestatem suam redigere. Sed contra uigilanter & studiose secum expendens, quàm difficilem subiret prouinciam, partim quòd tēpus appeteret, cū maria clauduntur, partim quòd pleriq; omnes militum ex nimio æstu rerum que omnium penuria, alii aliis laborarent morbis: bona uerò pars dissenteria, quam ex aquis corruptis & rore nocturno, sic copioso ut in corpora militum etiam armatorum & sub pellibus agentium, penetraret, contraxerant: tempori & qua prohibebatur suo satisfacere desiderio, necessitati parens, constituit adornata classe, Sardiniam, Siciliam, Neapolim, Italiam, & loca uicina uisere, ac quæ in illis negligentia administratorum nutabāt, fulcire: quæ collapsa fuerant erigere: omniaque
in pri-

in pristinum statum reponere. Gouletæ uerò fratrem Marchionis Mondeiaris, dominum Bernardinum de Mēdoza, cum præsidio mille Hispanorum militum ueteranorum ad labores belli impigrorum, ad pericula fortium, ad usum & disciplinam expertorum, præfecit. adiecitq; eximios quosdam uiros in munitionibus extruendis peritissimos, præter alios milites legionarios, quos postea illuc missos curauit. Reliquit etiam ibi Anthoniū Doria, nepotem principis Melphiæ, cum decem longis triremibus bene instructis, & apparatus. Oenobarbus clade accepta, Bounam secum suis recepit. Sed cū nunciatum illi esset principem Melphiæ cum quadraginta triremibus circum littora & oras illorum locorum nauigare, omnemque regionem illā perlustrare, non expectato illius aduentu aufugit: quo factum est ut ciuitas simul cum arce & propugnaculis sine magno conflictu & negotio, in potestatem Imperatoris uenerit. Vbi præter alia multa, rei bellicæ apta instrumenta, magnum numerum tormentorum receperunt: arci & munitionibus cæteris Imperator de Duce & firmo præsidio prospexit. Cum Rege uerò Tunetensi, certis conditionibus (non obstantē contractu, cum eodem in castris iuxta Gouletam factō) de ciuitate con-

conuenit, arbitratus fore, ut sic minore nego-
cio ciuitas in fide permaneret, castrumque cū
propugnaculis ab hostium incurſionibus, tu-
tiora eſſent. Conuentio fuit talis, ut arx & ca-
ſtella in poteſtate Imperatoris manerent,
oppidum redderetur Regi: cui tamen pro cō-
ſeruatione arcis, octo milia ducatorum an-
nue perſoluenda imperitur: reliquiis annuo-
rum prouentuum & reddituum quæ ſumam
ſexdecim milium ducatorum excedere dice-
bantur, eidē relictiſ. His omnibus abſolutis,
Imperator cogitare cepit de remittenda claſ-
ſe Luſitana, unā cum ſororio ſuo infante
Portugaliæ, qui in expeditione & expugna-
tione Gouletana & Tunetenſi, egregium ſpe-
cimen ſui oſtenderat, neque unquam latum
unguem ab Imperatoris latere diſceſſerat: cui
ē diuerſo Imperator omnia humanitatis of-
ficia, non ſecus atque ſi frater eius fuiſſet ger-
manus, exhibuerat & præſtiterat: uiſum præte-
rea fuit partiri exercitum, bonamq; eius par-
tem cum tyrociniis Hispanico, leuiſque arma-
turæ equitatu, duce Marchione Mondeiaris
in Hiſpaniam remittere. Gouleta interim ar-
cēque & propugnaculis Bonnæ, firmis præſi-
diis, tormentis, commeatu, cæteriſque rebus
quibus opus eſſet, abundē prouiſis, & diligen-
ter communitis. Proinde cū Imperatori
pro

pro certo nunciatum eſſet, Oenobarbum per
Iudæum & Caſſidiabolum primarios ſuos
duces & antefignanos, quindecim actuaria
longa in portum Algrenſem præmiſſiſſe, ubi
præter undecim alia, & duo quæ in gerbis
quieſcebant in anchoris, habebat roſtratas,
onerarias, & celoces plurimas, quæ omnia
cum illi lubitum eſſet, armare, & ad excuſio-
nes, pyraticeſque faciendam adornare po-
terat. Imperator uolens regno Tunetenſi, op-
pidis, arcibus, & portubus conterminis, tran-
quillitate Reipub. Chriſtianiæ bene proſ-
pectum eſſe, quindecim triremes Hiſpani-
cas, decemque alias ex portu Gouletæ, Bon-
nam miſit. Ipſe uerò, dum reliquæ exercitus
ſe profectioni accingunt, claſſiſque longa-
rum nauium, cui Princeps Melphiæ præſuit,
quæſque Itali, Neapolitani, Siculique miſe-
rant, inſtruitur: duas illas turres, quarum al-
teram diximus à ſale, alteram ab aquis no-
men habere, à fundamentis demoliri, uere-
darioſque & curſores, qui illum parta ui-
ſtoria à Tuneto redire nuncient, in omnes
regiones ditioni ſuæ ſubiectas, excurrere iuſ-
ſit & imperauit.

Decimo ſexto
Calendas Septembres, ſummo mane cuncta
claſſis facit uela, & proſpero uento in portum
quendam, cui à croco nomen fuit, triginta
milibus

milibus à Gouleta distantem, recto cursu de-
 fertur. Vbi iactis anchoris, ex fonte quodam
 vicino aquas recentes in naues omnes conue-
 hunt, reliquasque quas à tergo reliquerant,
 commorantur. Quibus decimo quarto Ca-
 lendas Septembres appulsis, Imperator pro-
 fectionem susceptam prosequitur: rectaque
 sicut constitutum fuerat, ad oppidum cuius
 nomen Aphrica, cursum dirigit. Quod oppidum
 licet firmo Turcarum presidio munitum,
 quia tamē regnis Siculo & Neapolitano for-
 midolosum fuerat, eadem opera, utpote da-
 ta opportunitate, pro commoditate utriusq;
 regni oppugnare, & si qua posset in potesta-
 tem suam redigere statuit. Cumq; ad duode-
 cim milia promouissent, quia uenti contrarii
 in puppim feriebant, nauigare desitum est, &
 quamuis longæ naues, minoraq; actuaria, re-
 mis prouehi poterant, quia tamen id aliis qui-
 bus flamine ferente, & secundo opus est, ne-
 gatum fuit: uisum est ea quæ adhuc à tergo
 erant, ibi expectare. Quibus duodecimo Ca-
 lendas Septembris applicitis, ad castrum quod-
 dam Calinea nomine remigatum est. Sub ue-
 speram uerò, turbo quidam & tēpestas uen-
 torum, sic impetu osorum erumpere cepit, ut
 onerariæ, hyppagines, frumētariæ, cæteræq;
 eiusdemque generis cogentur, uel inuitæ
 uela

uela uētis dare & uorticofos Siculi maris gur-
 gites traicere. Imperator uidens se sine nauibus
 illis, quæ militem, tormenta, commeatū,
 reliquaque quibus ad bellum gerendum o-
 pus est, uehebant, non posse uoti compotem
 fieri, expansis uelis, illa sequutus est: supera-
 titque gurgitofis maris contortis uorticibus,
 undecimo Calendas Septembres in portum
 Drepani, quæ Siciliae ciuitas est insularis, cū
 cunctis longis suis nauibus, alijsque actuarijs
 peruenit: ubi nonnullas onerarias & liburni-
 cas reperit: ex reliquis, aliæ Panormum, aliæ
 Neapolim, tēpestate uentorum detrusæ sunt.
 Erant à tergo & aliæ naues, quibus legiones
 aliquot militum uehebantur, quæ uento ob-
 temperantes pleniore mari uectæ, & in aper-
 tum pelagus nō procul ab oppido Aphrica
 depulsæ, quatuor diebus illic iacebant in an-
 choris, donec per celocem quandam ea gra-
 tia missam, nunciatum est illis Imperatorem
 cum reliqua classe portum Drepani occupas-
 se. Quo uelis factis, non multo post saluæ ap-
 plicitæ sunt. Imperator dum in arce Drepani
 cum ducibus & cōsiliarijs deliberat quid præ-
 terea factu esset optimum, secumq; perpen-
 dens iam in foribus esse autūnum, magnoq;
 constiturum si tantum exercitum in hibernis
 continere uellet, consilio principis Melphiae,
 aliorum

aliorumq; ducum & cōsiliariorū, iubet militibus sua numerari salaria: adiecto unicuiq; perfectionis gratia, non p̄nitendo auctario, & oēs in suā quamq;, sine rapina & cōcussione, redire regionē: Seruatis apud se duntaxat aliquot ueteranorū Hispanorū manipulis & cohortibus, ac duobus milibus Germanorum, sed selectissimorū. Imperator quīs exū dātis æquoris, furentiumq; uentorū intemperie & importunitate ab Aphricæ urbis oppugnatione prohibitus esset, considerans tamen situm illius ciuitatis, summamq; quoquo tempore ex ea int̄ regna sua incurſandi opportunitatē, uolens regiones illas omnes maritimas, tam præſenti malo & periculo liberare, decreuit eam bello laceſſere, confidensq; cū cœli temporisq; occasione, tum diuini numinis fauore, fieri posse ut expugnari posset, Andreae Dauriæ eam tradidit prouinciam: traditis illi præter longas naues quibus Drepanum ad uenerat (nam aliæ quas Pontifex miserat, in Italiam redierāt, aliæ uerò recens ædificatæ, partim remigibus erant destitutæ, partim reficiendæ & instaurandæ) decem onerariis, militibus, machinis, conuecta annona, aliisq; rebus ad eiusmodi expeditionem accōmodis, instructis & onustis. Quibus constitutis, relicto ibi Principe Melphiar, cum Domino Ferdinando

dinando Gonzaga, aliisq; rei militaris experientissimis exercitatissimisq; & ducibus & militibus, pridie Calendas Septembres soluit Drepano, & octodecim milia progressus in insula cuiusdam uici, cui nomen Innichiū, pernoctauit. Inde in oppidū Alcanium. Tertio uerò Nonas Septembres, in locum quendam longē amœnissimū, Montregalem appellant, traiecit. Est autē locus ille in ædificio colle situs, multisq; limpidissimis fontibus irriguus, unde facilis in ciuitatem Panormū prospectus est: Adeo ut naues & quæ in portu sunt, & quæ aliunde inuehuntur, paruo negotio illinc uideri queant: licet interim Panormus ipsa sit sublimibus montibus & rupibus circummunita, multisq; uiridariis & plantariis ex oleis, uineis, malis arancinis, aliisque arboribus nimisq; pulchrē uestita. Sed præcipuum amœnissimi loci illius decus & ornamentum est sedes Archiepiscopalis, cuius annuus redditus est ualoris triginta milium ducatorum, templum cum ipso opere, tum uetustate (nam & ætas ipsa quibusdam rebus addit precium) nobile & suspiciendum: plus namque trecenti quinquaginta anni sunt, cum primum ædificatum fuit. Tota templi moles nititur columnis aliquot oblongis, non structilibus, sed uno scopo à basi ad capitulum usq; constan-

stantibus, parietes & pauimenta, opere mufco & uermiculato mirè sunt depicta. columellas uerò illas, quarum ante meminimus, emblemata iafpidibus, chryfolitis, fardonychibus, & id genus preciosis lapidibus, tum marmore uiuo & lapide pario expreffa, columnisq; fic infecta, ut natiua effe putes, eximie & magnificè exornant. Res utiq; magno æftimanda, & fpectatu admirationeq; digniffima. Libet hic Drepani descriptionem inferere, quòd locus fit multorũ cum poetarum, tum historiographorum & geographorum monumentis commendatus. Ciuitas eft elegantiffimo portu insignis, qui in modum falcis curuatus eft, unde nomen habere magis eft ueriffimile, quàm à Saturni falce. Nam totum illud poëticum eft, aut ut illis eft folemne & translatiuũ, phyficum quiddam morale iucundo fabulæ inuolucro, ab amuforum oculis & intellectu abditum: Indigni enim funt, qui illotis manibus tam facra tractent myfteria. Habet pro propugnaculo turrim quandam rotundam & uafte molis non longe à portu è rupe quadam immani excifa, unde ex omni parte poffis quàmlibet ingentes tormentorum globos in mare eiicere. Qua uerò terreftri itinere Panormum itur, arcem habet turribus, munitiõibus, armis omne genus

mus, tormentis, puluerèque tormentario benemunitam. Quadringentis paffibus ab urbe, mons eft arduus olim Erix dictus, nunc à Diuo Iuliano qui illic ædem habet, nomen fortitus eft. Eodem in monte ciuitas illius cognominis, Veneris templo quondam nobilis, unde Poetis Erycina, dicitur. Non procul ab eodem monte arx eft in prærupta rupe exstructa, dubium an excauata: inaccessa illa quidem nifi per ponticulum concameratum, quæ ex ciuitate Drepano in eam arcem unicus ille patet aditus. Sunt qui certiffimum effe putent illic habitaffe Aeneam, Ego potius crediderim à Troia profugam ibi ab Acefte acceptũ fuisse hospitio. Ex monte illo, confueuit Drepanum ufq; fons quidam, per aquæ ductus defluere: quem triginta caftella, quadraginta aut ad fummum quinquaginta paffibus à fe inuicem diftantia, opere arenato & lapide cõtili conffructa, excipiebant, ut impetus aquarum per anguftas illas fiftulas ebullentiũ, laxis caftellorum receptaculis exceptus, frãgetur, & rurfus per riuos & tubos euomebãt. Proximè Drepanum in agro qui refpicit orientem ubi mare tranquillius eft, quæ ex aduerfa parte, uifuntur fagna quædam altitudinis, ut fummum quatuor pedum, alia magnitudine unius iugeris, alia minora aut maiora, quas

H

falinas

salinas uocant, in quæ stagna aqua marina per ductus latentes & abditos influit: qui lacubus repletis clauduntur, aqua autem ardore solis concrefcit, ducitque crustam falfam, in formam cristalli, crassitudinis triū aut quatuor digitorum: quæ crustæ iussu Dominorum, quorum sunt salinæ, excinduntur, & in terra proxima per acruos & altos cumulos cōstipantur: sal ipsum obducta crusta ad quindecim annos plerumque nec læsum nec uitiatum conseruatur. Est autem illis in locis tanta salis abundantia, ut plus illinc auferas quæ draginta aut quinquaginta, quæ ex Burgundia aut aliunde ubi sal conficitur, quingentis aut sexcentis ducatis. Est autem Drepani ager siue territorium, sicut & totius Siciliae, armentis & gregibus perabundans, optimiq; frumenti feracissimum. Imperator pridie nonas Septembres, usque Montregali commoratus, eodem die magno gaudio & plausu tam sacrorum quàm prophanorum, Panormi suū acceptus, aduentum sui principis multo sibi gratissimum & iucundissimum esse, multis argumentis, ut bonos subditos decet, ostendentium gloriosamq; illi uictoriam ex animo gratulantium: quam nimirum toti Siciliae, cuius Panormus ciuitas est primaria, multum utilitatis & securitatis allaturam esse probè

bè intelligebāt: statim ab Imperatoris ingressu, totius Siciliae, conuentus illic habiti sunt: ubi communi consensu, præter canones, oblationes & iudictiones solui solitas, Imperatori pro munere honorario, ducenta quinquaginta ducatorum milia obtulerunt: & intra quadrimestre sine scenore & usura numeraturos polliciti sunt. Quare facillè & perspicuè docuerūt, quo animo & affectu erga principem suum essent animati & affecti. Imperatori donec Panormi esset hoc præcipuè studio fuit & curæ, ut statum totius regni, negligentia, dubium an auaritia gubernatorum labefactatū, & propemodum collapsum, fulciret ac restitueret. Quia uerò senserat & ipsa experientia didicerat, indulgenti senatorum ac magistratum coniuuentia, eò licentiae uentum esse, ut passim tam intra quàm extra ciuitatis pomeria, grassationes, latrocinia, caedes fierent, uisq; uiolenta matronis seu puellis inuuptis impunè inferretur, aliæque magis abominanda committerentur, ac designarentur, quanta potuit prudentia & moderatione malo illi occurrit: plurimosq; tum nobiles & gentiles, tum ex uulgo promiscuo ignotos & uillanos comprehendi, ac in nonnullos eorū capitaliter animaduerti iussit. Posteaquàm uerò Dominum Ferdinandum de Gonzaga comē

H a

comē

 VNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

comitem Bassecanium, uirum multa prudentia & rerum experientia præditum, cuius fide fortitudinem, & salutaria consilia in expugnatione illa Tunetensi expertus fuerat, Vice regem Siciliae creasset, statuit per Messaniam, Prædie Idus Octobres Neapolim proficisceretur. Verum ea profectio propter negocia alia super alia quotidie emergentia, in duodecimum Calendas Nouembres comperendinata est. Scripsimus supra ex decreto Cæsareæ Maiestatis, principem Melphiae, cum aliis aliquot insignibus belli ducibus, triremibus, & onerariis, militibus, machinis bellicis, commeatu instructis, Drepani relictum, ut si qua uia posset portum & oppidum Aphricam nomine, expugnaret: uerum quia hyems instabat, & ab Imperatoris discessu, semper reflauerat uenti, neque ulla esset statio satis fida, ne longis quidem & actuariis aliis, Sed nec lintribus, celocibus, & phaelis: consultius uisum est potius illa tempestate nihil tentare, quam cum dedecore & magno fortassis detrimento, operam & impensam re infecta ludere. Placuit consilium illud quoque Cæsareæ Maiestatis. quare decreuit ut pedites Germani, qui ea gratia remanserant, exauctorarentur, & numeratis illis stipendiis cum uatico domum ablegarentur: Hispaniam in Siciliam & Calabria ad sua rediret præsidia, expeditioque illa

la in aliud tempus differretur. Princeps Melphiae imperatis Cæsaris expletis, terra ad eundem Panormum est profectus, quo etiam triremes suas curauit aduectas: eodem Anth. Dauria sex longas naues quibus ex Gouleta soluerat, traiecit. Cum quo Imperator non nihil collocutus, convocato concilio, deliberauit quid pro conseruatione & tutela Gouletæ, Bonnae, aliarumque munitio-
tionum, quæ Barbariae sunt conterminae, faciendum esset. Nunciatum namque fuit auctoribus satis certis, Iudaeum Oenobarbi ducem primarium, decem longis aliisque nauibus, prædationibus, expilationibus, incursionibus, loca illa infestare. Constitutum itaque fuit ut princeps Melphiae, & nepos eius Anthonius Dauria, cum longis suis, aliisque actuariis & rostratis numero triginta, militibus, omnique bellico apparatu, bene instructis, à Panormo in Barbariam pergerent: ut scilicet Gouletam, Bonnam, aliasque munitiones ab hostium impressionibus arcerent, omnesque Mauros sua praesentia in fide retinerent: Simul ut Iudaeum illum cum sua classe, si forte habuerint obuium, eum suis castris pyraticis exuerent, aut maiori parte classis depressa, terga uertere cogerent. Huc accessit quod Oenobarbus absentia Imperatoris fretus, cuius classem è Barbaria soluisse, & in Siciliam traiecisse per explorato-

ploratores suos didicerat, unâ cum filio suo, precipuisq; exercitus sui ducibus, Iudæo & Cassidiabolo, in Balearibus minoribus oppidulum quoddam, cui nomen Maho, in suam redegerat potestatem: à quo tamen, cum intellexisset, in Hispaniis, Sicilia & Calabria fieri delectum & conscribi exercitum, aufugit: relicto ut diximus Iudæo, cum trirēmibus suis, ut maritima loca omnia bello lacesseret. Quibus oībus semel statutis, princeps Melphiæ, cum nepote suo & classe tam longarū & actuariarum, q̄ onerariarum & liburnicarum, in quemlibet euentum permisit uela uentis, ei ut modi accepta prouincia, ut quemadmodum maximè expedire putaret, castra & arces quæ in fide manere uellent, præsiidiis firmaret, petulantiamq; & temeritatem Oenobarbi cohiberet, atq; compesceret. His absolutis, Imperator per fines Politia, Nicotia, Trahina, Momachi, Rendachi, & Thoromina, unde in conspectu est mons Aetna, qui superioribus seculis fauillas ardentes consueuit euomere; mons, inquam ille, multorum nobilissimorum scriptorum monumentis celebratus, Messanā uenit. Vbi duodecimo Calendas Nouembres tam à sacerdotibus & clero q̄ senatoribus, ciuibus, & uulgo promiscuo, summo cum gaudiū & genuini erga prin-

cipem

cipem suum affectus, iudicio & argumēto, exceptus fuit. Vidisses plurimis in locis extructos insignes arcus triumphales, uariis picturis, emblematis & uenerandæ uetustatis signis decoratos. Inter quos unus præ cæteris imaginibus Scipionis & Hannibalis, summo artificio ad uiuum in marmore incisis, spectabilis emicuit. Ad Nonum Calendas Nouembres consules & senatores patriciūq; Messani sub horam illam qua Imperator templum erat aditurus, ad palatium in quo hospitabatur accedunt, atque intro admissi, Maiestatem eius, summa cum ueneratione salutant: expeditionemq; susceptā, partamq; uictoriā, oratione latina ei gratulantur. Immortalesq; agunt gratias pro innumeris beneficiis, per eā uictoriā sibi, totiq; Sicilia collatis. Proinde in duabus peluibus argenteis deauratis, pro munere honorario, decem milia ducatorum offerunt, obsecrantes ut boni æquiq; consuleret, neque tam donum ipsum modicum quidem illud & per exiguū quā animū, & affectum clientum suorum perpenderet. Quibus tanta cum humanitate & affabilitate paucis quidem, suo more, sed efficacibus uerbis respondit, ut eos uelut uoti sui cōpotes à se dimiserit, multoque uehementiore amore sui animos illorum inflammauerit. Dum Imperator

rator adhuc Panormi ageret, postq; eiusdem
 abitum, plurimi nobiles cum Hispani tum a-
 liarum nationum, quorū equi onerariis tran-
 uecti fuerant, conscensis nauigiis eodem pro-
 ficisci constituerunt, Imperatoriam Maiesta-
 tem illic expectaturi: uerū nauibus uix dum
 in altum deductis, maxima cum undarum &
 procellarum, tum uentorum & nymborum
 oborta tempestas, eas in uarias regiones dis-
 iecit. Gubernatores, unusquisq; in ea maris re-
 gione in quam detrusus fuerat, proximū por-
 tum capere coacti sunt, uectores, periculorū
 quibus dum nauigarent fuerant expositi, me-
 mores, neque satis tutum putantes denuo se-
 se tam infido elemento credere, terreno itine-
 re profecti, Imperatorem Messanæ inuene-
 runt, quē illinc Neapolim usq; comitati sunt,
 Imperator donec Messanæ fuit, singulis die-
 bus conuocato concilio, hoc præsertim curæ
 habuit, ut quæ Panormi, quantum ad nego-
 cia Siciliae pertineret statuere cœperat, Messa-
 næ absolueret: Quem Dominus Ferdinandus
 Gonzaga, eadem causa Messanā usque
 secutus fuerat. Nimirum ut Imperatoris uo-
 luntatem animiq; sensum, quoad Siciliae ad-
 ministracionem plenius & liquidius cognos-
 ceret. Octauo die quā Imperator Messa-
 nam uenerat, appulsus est illuc quidam ciuis
 Roma-

Romanus Iuan Pedro Cafarello, qui à Do-
 mino Petro Ludouico Farnezio, in mādatis
 habebat, ut certior fieret quonam illi uenien-
 dum esset, aut ubi manendū, ut mandata Pō-
 tificis Maximi Pauli tertii patris sui, cuius no-
 mine legationem susceperat, Cæsareæ Maie-
 stati exponeret. Rumore namque authore di-
 dicerat, Imperatorem breui relicta Messana,
 Neapolim uenturum esse. Non abs re fuerit
 portum, situm, munitiones, aliásque ciuitatis
 Messanæ commoditates describere, cuius de-
 scriptionis, illum cuius exemplar ferè usq; se-
 cuti sumus, authorem habemus penes quem
 fidem quoque rei esse uolumus. Est igitur
 Messana siue Messenia ciuitas in extrema par-
 te Siciliae, qua Neapolim spectat, sita, ad cu-
 ius muros, suas procellosas undas & furio-
 sos æstus, mare allidit & frangit. portum ha-
 bet plus trecentarum maximarum nauium ca-
 pacem. In portu ipso insulā habes lætissimis
 pascuis uberrimam, latitudinis fermè trecen-
 torum passuum. In cuius crepidine qua fau-
 ces portus patent, propugnaculum est situ &
 opere munitissimum, cuius dorso, arx quæ dā
 impendet, è quibus cū res ita fert, omnem in
 partem tormenta eiaçulantur. Est autem por-
 tus adeò fidus & tutus, ut quilibet magnæ & in-
 gentes naues, possint in eo quacunq; etiam
 obor

oborta tempestate sine discrimine naufragij;
 in anchoris quiescere. Est præterea tantæ alti-
 tudinis & profunditatis, ut ubiq; minus quin-
 quaginta passibus à muris ciuitatis, q̄tumuis
 ingētia & stipatim onerata nauigia, sine ulla
 iactura, s̄mo periculo, appelli, expleri & im-
 pleri queant. Cui non inuenias similem ne in
 uniuersa quidem Europa. Adeò ut non natu-
 ræ, sed diuini indulti opus esse, sit credibile.
 Habet quoque Messana in editiore quadam
 sua regione arcem, unde machinæ & tormen-
 ta cuiusuis generis, cum in urbem ipsam, si
 tempus ita ferret, tum in mare ad portus pro-
 tectionem, emitti ualeant. Non procul à sinu
 Messinēsi, sunt angustia freti Siculi. Abest au-
 tem Calabria, ab illo freto quinque milia,
 quod Iustinus torrere scribit, nec solùm cita-
 to impetu, uerùm etiam fauo, nec experiēti-
 bus modo terribile esse, uerùm etiam procul
 uisentibus: Vndarum porro inter se concu-
 rentium, tantam esse pugnam, ut aliàs uelut
 terga dantes uorticibus in imum decidere,
 aliàs quasi uictrices in sublime ferri uideas:
 nunc hic fremitum feruentis æstus, nunc illic
 gemitum in uoragine desidentis exaudias.
 Quæ omnia quia fere concordant cum de-
 scriptione authoris quem sequor, uisum fuit
 hic de uerbo ad uerbum inserere, neq; metuo

ne plagi crimen mihi quisquā impingat, cum
 nūcupatum nomen authoris citauerim. Duo
 decim milibus à Messana occidentem uersus
 horredum latrat Scylla scopulus præruptus,
 multorum naufragio infamis, ad orientē au-
 tem, Charybdis, uorago multarum nauium ab-
 sorptu nobilitata. Imperator Siculum illud
 fretum ad quartum nonas Nouembres emen-
 sus, ad oppidulum quoddam, cui nomen Flu-
 men de More in celsissimo loco cōstructum
 peruenit. Postridie Monsleonem, quæ ciui-
 tas arcem habet in excelsa rupe, sed peramœ-
 na & fertili sitā, ingressus est; à quo loco qua-
 tuor milibus Dominus Petrus Ludouicus
 Farnezius legatus summi Pontificis Pauli
 tertii, centum quinquaginta comitatus equi-
 tibus, Imperatorem reperit, Maiestatem eius
 qua decuit ueneratiōe salutat: prosperum &
 uictoriosum è Barbaria reditum eidem gratu-
 latur; Tandem mandata patris exponit, ean-
 demq; Maiestatem Imperatoriam, cum suis
 equitibus Neapolim usq; comitatur. Octa-
 uo Idus Nouembres, magno cum triumpho
 omniumq; tā sacrorum q̄ profanorū sum-
 mo applausu, in ciuitatem Cusaucam, rece-
 ptus fuit. Vbi ad quintum Idus eiusdem men-
 sis moratus, tria ducatorum milia in pelui ar-
 gentea deaurata, pro munere honorario à se
 natu

natu & primariis ciuitatis capitibus accepit.
 Proinde per principatum Besignanum, in du-
 catum Castrouillanum contendit. Princeps
 Besignanus Imperatorem omnesq; eius satra-
 pas, heroas, prætorios, patritios, imo & au-
 læ cunctos ministros, humanissime acce-
 ptos, ac Pontificali modo tractatos, uenatu,
 aucupio, aliisq; exercitiis quibus temporis iti-
 nerisq; fastidium fallitur, recreauit. Castrouil-
 lani etiam indicto die festo & pompis uariis
 magnificè apparatis & instructis, ostentarūt
 quam ipsis Imperatoris aduentus gratus esset
 & iucundus. Sita est autem Castrouilla, in a-
 gro feraci & peramceno, ubi inter alia pecu-
 liaria prouenit xylon, quod uulgo cottō ap-
 pellamus: unde & fustanea tela, xyliua uoca-
 tur. Nascitur in eodem agro exquisitissimum
 & preciosissimum manna. A Messana Saler-
 num usq; uia est impeditior, Quòd nūc edi-
 tissimi montes superandi, nunc in profundis
 ualles præcipitandum sit. Quam tamen
 molestiam, cæli clementia & amcœnitas faci-
 lè compensauit ac leniit, ut quæ talis ibi tunc
 temporis sub finem autumnii fuerat, qualis a-
 libi mensibus uernis esse consueuit. Excepit
 ergo Maiestatem Imperatoriam cū suo co-
 mitatu, summa cum ueneratione & admira-
 tione Salernum, decimo tertio Calendas De-

cembres

cembres. Est autem Salernum ciuitas mari-
 tima, olim insigni studiorum academia nobi-
 lis & insignis. Inter cætera admiranda, tem-
 plum habet reliquii diui Mathiæ celebre: è
 quibus distillat liquor quem manna miracu-
 losum uocant, plurimis morbis & languori-
 bus præsentissimum anthidotum & remedi-
 um. Septimo Calendas Decembres, Impera-
 tor Neapolim ingressus est, ubi passim forni-
 ces triumphales operosissime extructi cerne-
 bantur. statuis & imaginibus multorum Im-
 peratorum, Regum, Principū, Satraparum,
 cum in ære tum marmore uiuo incisorum ex-
 ornati, quæ omnia faciebant ad præclaram
 & nunquam intermorituram uictoriam con-
 tra Mauros & Turcas habitā. Sed qua pom-
 pa, quo apparatu, quibus cæremoniis excep-
 tus fuerit, qua hominum frequentia sacris
 initiatorum nobilium, ciuium, uulgiq; promi-
 scui, eidem acclamatum & cōgratulatum sit,
 ne credi quidem, adeò non scribi aut dici que-
 at. Cū Imperator appropinquasset Castro-
 nouo, quæ arx in margine ipso maris cōstru-
 cta, eius Maieitati pro hospitio destinata &
 præparata fuerat, auditus est spacio semihoræ
 horrendus bombus & tonitrus machinarum
 ex arce emissarum: est namque eo castro
 magna bellicorum tormetorum copia. Lon-

gæ

gæ uerò naues, minorésque aſtuariæ & onerariæ quæ in portu erant, horribili impetu & ſtudio ſua tormenta eiaculabantur. Sexto Calendas Decembres, Audreas Dauria omnes longas & triremes aliásque naues è Barbaria, quo ut dictũ eſt, Panoimo fuerat profectus, in portum Neapolitanũ ſaluas reduxit: qui in ea expeditione Biſertam Barbariæ oppidum ſimul cum arce ab Oenobarbo in Regis Tunetiſi expulſione captam, & Turcarum præſidio munitam receperat, & in poteſtatem filii Regis Tunetiſis traditam & relictam, Cæſ. Maiest. tributariam & ueſtigalem fecerat. Tertio nonarum Decembrium, Cardinalis Caraciola, pridie earundem Hercules Eſtenſis, Dux Ferrariæ, Neapolim uenit: cui filius Pontificis cum Principibus aliquot, & clariffimis gentilitio ſtemmate uiris, obuiam ſe honoris cauſa dedit, & in arcem ut Cæſaream Maiestatem ſalutaret, deduxit. qui idibus Decembribus ab Imperatore dimiſſus, Romam ſe recepit. Dux Ferrariæ negotiorum ergo, uſq; ad decimum tertium Calendas Ianuarias ibi manſit. Poſteaquam uerò Modenam, Rhegium, Ruberam & Carpi mancipio ab Imperatore, tanquam patrono accepiffet, acceptaq; clientela, in fidem ipſius ſe contuliſſet, ac ſacramento obligaffet iuſta ſe

ſe obſequia Maiestati Imperatoriæ præſtiturum atq; exhibiturum, domum reuerſus eſt. Poſt cuius diſceſſionem, quatuor legati Veneti, uiri ætate, prudentia, ſcientia & leueritate quadam, quam reueritus fuiſſes, non reformidaffes, uenerãdi, cum inſigni comitatu eodem appulſi ſunt, gratulati uerò nomine Rei pub. ſuæ, Cæſareæ Maiestati, proſperũ à Barbaria reditum, uictoriamq; nouis dignã annalibus, domum profecti ſunt. Atqui intra dies quindecim Neapolim reuerſi, ſinguli Maiest. Imperatoriæ torquem aureum mille ducatis æſtimatum, pro dono obtulerunt. Eodẽ die certis authoribus diuulgatum eſt, Oenobarbum cum ſua claſſe ex Algris Cõſtantinopolim traieciſſe. Duodecimo Calendas Ianuarias Cardinalis Senenſis & Cæſarinus, nomine Pauli Tertii, Pontificis Maximi legationẽ obeuntes, à prandio cœlo multũ pluuiõ, Neapolim ingreſſi ſunt: quibus Imperator cum Cardinali Caraciola, plurimiſq; ducibus, ſatrapis & principibus uiris, ad portam ciuitatis obuiam proceſſit, & in arcem Caſtrinoui introduxit. Feriis natalitiis Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, Cardinalis Senenſis cum magna religione & cæremoniarum iuſta obſeruatione, in templo ciuitatis primario, ſacris operatus eſt: cui celebritati Imperator

fator cū proceribus suis interfuit. Sub idem tempus Alexander Medices Dux Florentiæ Neapolim etiam appulsus est (nō tam spe nuptiarum Dominæ Margaretæ Austriæ filiæ Imperatoris illegitimæ, quàm causa dissentionis & controuersiæ cuiusdam, quæ illi intercessit cū Floricidis: cuius familiæ princeps Dominus Philippus Stroza) cū duobus purpuri cæcis Heroibus, de Salmatis & de Rodolphis eodem uenerat, ut Imperatore iudice & disceptatore, lis omnis aut dirimeretur, aut saltem componeretur. Adfuit etiam Dux Urbinas, tū ut pro more Cæsareæ Maiestati reditum & uictoriam suam gratularetur, tum ut quod pro Ducatu Camarinensi controuersum fuit, transigeretur. qui usus est hospitio principis Melphiæ, nam ille terrestri itinere Genuam profectus fuerat, partim ut mandata Imperatoris illis significaret, ac quæ opus factis essent, diligenter curaret: partim priuatorum suorum negociorum causa & gratia. Octauo Idus Ianuarias, anno millesimo quingentesimo tricesimo sexto caluulo Romano, Dominus ditionis de Granduelle, de cuius uiri tum naturæ, tū industriæ dotibus, præstat tacere quæ pauca dicere: comitatus Domino Præsidente de Sommaire & Domino Iacobo de Mendoza & secretario Cæs-

sareæ Maiestatis, Magistro Anthonio Perrenys, aliis quibus aliquot nō obscuri nominis uiris, Puteolos, quod oppidum à Neapoli octo milibus abest, ut antiqua quædam & admiranda naturæ miracula, quæ & in ipso itinere, & ultra Puteolos passim reperiri feruntur uideret ac cognosceret, est profectus. Atque adeo duobus à Parthenope miliaribus, occurrit oculis eorum specus quædam montana, scrobem putares esse charoneam, quæ exhalabat spiritum feruidum & sic pestilentem atque mortiferum, ut si uiuum quidpiam, siue id homo esset, siue animans rationis expers, ad tres aut summum quatuor passus introgrederetur, & modico tempore illic maneret, statim uitam cum morte commutaret: nisi forte illico retraheretur, & in lacum quendam qui paulo minus triginta passibus abest, proiceretur, sic scilicet natura beneficio illius aquæ palustris, pensante & resarciante damnum quod in scrobe illa charonea dedit. Libuit facere periculum eius rei, sed in cane (ut aiunt) cane puta quodam grandiusculo, quem recte ligatum in spiraculum illud lethale abegerunt, qui uix dum ingressus, concidit mortuo non absimilis, neque tam celeriter retrahi atque in lacum illum iniici potuit, quin ab omnibus pro suffocato & exanimi relinqueretur. Post-

fridie tamen Neapolim reuersi, eundem canem uiuum & saluū in hospitio Domini de Granuelle. (erat enim ex eius familia) repererūt: multaq; similes experiētiae ab aliis factae sunt, quare illud inter miracula & portenta eius loci ponendum est: stagnum cuius meminimus, nullos habet pisces, sed ranas pluras & annates. paulo ulterius uisuntur aluminaria ubi aluminis tanta fit copia, ut princeps loci ex illa terrae falsugine, recipiat singulis annis prouentum octoginta ferme milium ducatorum. Proximè Puteolos habes sulphurariam, quae humilis & dimissa planicies est inter rupes uelut compressa. Est in plano illo hiatus in latum & rotundum quindecim patens passus, exundans aqua, perpetuo undisq; calidis sic ebulliēte, ut si inieceris belluam quamlibet duro corio armatam, quantaq; libet industria loricateam, nequeas tā subito extrahere, quin plane exeat excoriata. In circuitu illius hiatus & spiraculi, inuenias plurima foramina, alia maiuscula, alia minuscula: quae exhalant aerem adeò calidum, quē manus quilibet gelidae sustinere nequeant. Illinc colligitur magna uis, & modus sulphuris, quod in diuersas proculq; distitas regiones transmittitur. apud Puteolos à littore in mare ipsum existunt reliquiae pontis mirae uetustatis

fratis, in pelago ipso fundati & extructi magnis certè sumptibus, & incredibili opere atque artificio architectationis. ad duo, tria, imò & quatuor usq; milia, ultra Puteolos, passim plurimorum aedificiorum à Romanis olim illic constructorum ruinae, adhuc conspiciuntur: quin & nonnullorū parietes ac fundamenta, tum circa littora, tum in ipso mari etiamnum extant. à quo loco non procul in montibus & rupibus quibusdam aedificium uisitur subterraneum, uulgo admiranda & stupenda Sybillae piscina appellatum, super multis pilis & columnis structilibus mirae altitudinis & crassitudinis operosè, nec minus sumptuosè aedificatum, ubi Sybilla quaedam, quae cunq; illa fuit, magnum modum dulciū aquarum, quas per aquaeductus & castella distribuit nauibus, quae in portum subducebantur, accuratè conseruabat. Non longè ab illo aedificio in medio aequore affurgit ingens rupes, pertusa prorsus & perforata, atque instar fornicis testudinati malleis & caelis, in hoc excavata, ut per limbos & phaselos per mediam rupem in alterum maris littus, compendiosior sit transitus. Nam priusq; aditus ille siue meatus esset patefactus, per longas circuitiones, fastidiosa diuerticula, & molestos ambitus, magno tædio, tum nautarū pro

retarum ac gubernatorum, tum etiam uesto-
rum, diutius & periculosius fuerat nauigan-
dum. Reperias in eodem mari, & alteram ru-
pem altissimè excauatam, & summo artificio
exsculptam, ubi antra quædam horrorem in-
trospectantibus incutientia, uidentur. Vnde
Sybilla illa oracula cōsulentibus eam, reddi-
disse dicitur. Quòd si fortè triclinia, cœnatio-
nes, cōclauia, quæ intus expolitæ excisa sunt,
uidere uoles, opus est facibus & tædis arden-
tibus. Inter cætera quæ ibi non sine stupore
uidere licet, est cœnatio quædam amplissima
eademq; quadrata, magna arte in rupe illa ex-
cisa, cuius oia latera partim præciosis emble-
matis opere musino & uermiculato sunt ex-
ornata: partim opere tectorio marmora-
to loricata. proinde reperias in alia rupe iu-
xta littus maris cubacula & antra, quæ suda-
toria hypocausta & thermas appellât, è qui-
bus calor natiuus & genuinus aliubi intensi-
or, aliubi remissior: ubiq; tamen sic ardens, &
feruens expirat, ut difficulter ferre & tollera-
ri queat: quo lautum & sudatum mitti ac de-
duci consueuerant, qui grauioribus & ueluti
deploratis morbis laborabant. In eodem iti-
nere Puteolano & locis uicinis, licet uidere
plurima uenerandæ uetustatis ædificia, tū sub
gerranea, tum subdialia nonnulla, ex solido
& uiuo

& uiuo marmore, alia ex lapide coctili ope-
re arenato constructa. Sunt & theatra & spe-
ctacula ampla, ubi ludi, comœdiæ, & tra-
gœdiæ saltabantur, & spectabantur. Tem-
pla item & alia loca ubi fiebant sacrificia. mo-
numenta præterea, sepulchra & cōditoria ad
modum tricliniorum testudinorum came-
rata. In quibus uideas plurima semirotonda
promptuaria exquisitæ exsculpta, ubi seculi
illius homines maiorū suorum cineres, quos
corporibus patrio ritu combustis colligebāt,
in ollis fictilibus studiosè afferuabant. existit
quoq; & adhuc extant q̄ plurimarū ædium,
& arcium ruinæ, etiā nunc nomina ducum,
principum, patrum & consularium Roma-
norum, quorū sumptibus ædificata fue-
rant, retinentium. ex quo facile colligi
queat, quæ fuerint olim diuitiæ. for-
tunæ, opes, maiestas, magnifi-
centia & potentia Romano-
rum, quando etiam nostro
æuo, post tot reuoluta se-
cula, eiusmodi ex-
tent illorum
operum re-
liquiæ.

FINIS.

Typis Batii.

VNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

Cæsaris Priuilegio cauetur, ne quis intra
biennium hæc Exemplaria, in eius regioni-
bus typis excudat, aut alicubi excusa inuehe-
re aut disfrahere tentet, nisi de consensu Iaco-
bi Batii Bibliopolæ: sub pœna confisca-
tionis omnium librorum, multæq; au-
rariæ X X florenorum. Prout in
litteris Cæs. sigillo munitis,
palam continetur.

Dat. 1547.

5. Octobris.

Subsig. de Zoete.

VNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

CRÉDITOS USAL EN